

Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului

REPUBLICA MOLDOVA

ALEGERILE PREZIDENTIALE ȘI REFERENDUMUL CONSTITUȚIONAL

20 octombrie și 3 noiembrie 2024

Misiunea BIDDO de Observare a Alegerilor
Raportul final

Varșovia
14 martie 2025

CUPRINS

I.	REZUMAT.....	1
II.	INTRODUCERE ȘI MULȚUMIRI.....	6
III.	CONTEXTUL GENERAL ȘI POLITIC.....	7
IV.	CADRUL JURIDIC ȘI SISTEMUL ELECTORAL	8
A.	ALEGERI PREZIDENȚIALE.....	8
B.	REFERENDUMUL CONSTITUȚIONAL.....	10
V.	ADMINISTRAREA ALEGERILOR.....	12
VI.	ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR.....	14
VII.	ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR.....	16
VIII.	CAMPANIA ELECTORALĂ	18
IX.	FINANȚAREA CAMPANIEI	22
X.	MASS MEDIA	25
A.	MEDIUL MIJLOACELOR DE INFORMARE ÎN MASĂ.....	25
B.	CADRUL JURIDIC PENTRU MASS-MEDIA	26
C.	MONITORIZAREA MASS-MEDIA DE CĂTRE MOA BIDDO.....	28
XI.	RECLAMAȚII ȘI CONSTESTAȚII	29
XII.	OBSERVAREA ALEGERILOR	32
XIII.	ZIUA ALEGERILOR	32
A.	ZIUA ALEGERILOR, PRIMUL TUR.....	32
B.	ZIUA ALEGERILOR, AL DOILEA TUR.....	34
XIV.	EVOLUȚII POSTELECTORALE	36
XV.	RECOMANDĂRI.....	38
A.	RECOMANDĂRI PRIORITARE	39
B.	ALTE RECOMANDĂRI	40
	ANEXA I: REZULTATELE ALEGERILOR.....	42
	ANEXA II: LISTA OBSERVATORILOR DIN CADRUL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE A ALEGERILOR	43
	DESPRE BIDDO	53

Republica Moldova
Alegerile prezidențiale și referendumul constituțional
20 octombrie și 3 noiembrie 2024

Raportul final al Misiunii BIDDО de Observare a Alegerilor¹

I. REZUMAT

Dând curs invitației de a observa desfășurarea alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional în data de 20 octombrie 2024, și în conformitate cu mandatul său, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDО) a desfășurat o misiune de observare a alegerilor (MOA) în data de 13 septembrie. MOA BIDDО a evaluat procesul electoral în conformitate cu angajamentele OSCE, alte obligații și standarde internaționale asumate pentru alegeri democratice, precum și cu legislația națională. Pentru ziua alegerilor MOA BIDDО a unit eforturile cu delegațiile Adunării Parlamentare a OSCE (AP OSCE), Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) și cu delegația Parlamentului European (PE) pentru a forma o misiune internațională de observare a alegerilor (MIOA).

În Declarația privind constatările și concluziile preliminare pentru primul tur al alegerilor prezidențiale și pentru referendumul constituțional, emise pe 21 octombrie, Misiunea Internațională de Observare a Alegerilor (MIOA) a concluzionat că procesele „au fost bine administrate, iar concurenții și-au desfășurat campania liber într-un mediu caracterizat de îngrijorări privind interferența străină ilegală și eforturi active de dezinformare. Acest fapt a afectat integritatea procesului, iar suplimentar condițiile interne pentru desfășurarea campaniilor nu au asigurat condiții echitabile pentru candidați. Administrația electorală a lucrat profesionist și a dat dovadă de imparțialitate în procesul de luare a deciziilor. Într-o campanie competitivă dar cu vizibilitate foarte redusă alegătorilor li s-a oferit o varietate de opțiuni politice în rândul candidaților la funcția de președinte, înregistrați în cadrul unui proces incluziv. Modul în care s-au desfășurat simultan campaniile pentru alegerile prezidențiale și referendum, precum și acoperirea mediatică care a favorizat președinta în exercițiu și guvernul, nu au oferit oportunități pe deplin egale. S-a observat utilizarea abuzivă a resurselor administrative în campanie. Modificările recente au creat un cadru legislativ solid pentru finanțarea campaniilor dar supravegherea a fost diminuată de capacitatea și resursele limitate ale Comisiei Electorale Centrale (CEC). Mai mult, eficiența rezolvării litigiilor electorale a fost limitată la soluționarea unor cazuri de contencios, precum și prin nerespectarea termenelor limită de reexaminare în mod consistent. Ziua alegerilor a fost calmă și bine organizată, iar procesul de votare a fost evaluat pozitiv în majoritate covârșitoare de către observatorii Misiunii, cu doar câteva probleme procedurale observate. Numărarea voturilor și centralizarea rezultatelor au fost evaluate în general pozitiv.”

În Declarația privind constatările și concluziile preliminare pentru turul doi al alegerilor prezidențiale, emise pe 4 noiembrie, MIOA a concluzionat că „a fost administrat în mod eficient și profesionist și a oferit alegătorilor o alegere între opțiuni politice autentice. Candidații au putut să-și desfășoare campania electorală liber, însă campania calmă de zece zile a fost marcată de o creștere a retoricii negative din întregul spectru politic îndreptată spre ambii concurenți electorali, deseori răspândită pe rețelele sociale. Dificultățile create de interferența străină și schemele de cumpărare a voturilor au continuat să se răsfrângă asupra campaniei pentru turul doi de scrutin. Președinta în exercițiu a continuat să beneficieze de utilizarea abuzivă a resurselor administrative, cu toate că aceasta a fost în mod considerabil mai puțin răspândită decât în primul tur de scrutin, precum și de acoperirea

¹ Versiunea engleză a acestui raport este unicul document oficial. Traducerea neoficială este disponibilă în limba română

mediatică neechilibrată. Acest fapt nu a asigurat condiții egale pentru ambii concurenți electorali. Aplicarea reglementărilor generale ale campaniei electorale scurtei perioade pentru turul doi de scrutin a rezultat în prevederi și ambiguități contradictorii, limitând eficiența soluțiilor legale și oportunităților de desfășurare a campaniei electorale. Mai mult decât atât, cerințele de raportare financiară excesiv de împovărătoare, precum și informarea limitată au afectat transparența finanțelor campaniei pentru turul doi de scrutin. Ziua alegerilor a fost în general calmă și bine organizată, iar procesul de votare a fost evaluat în cea mai mare parte pozitiv de observatorii Misiunii, cu observarea a câtorva probleme procedurale. Numărarea voturilor și centralizarea rezultatelor au fost evaluate pozitiv per ansamblu.”

Alegerile prezidențiale și referendumul au avut loc într-un context în care guvernul s-a confruntat cu amenințări la adresa securității naționale, rezultate din războiul provocat de invazia Federației Ruse în Ucraina. Autoritățile de aplicare a legii, numeroși actori internaționali și societatea civilă au proclamat că Moldova este ținta unui „război hibrid” în desfășurare, direcționat din străinătate, ce include diverse forme de interferență manipulativă pentru a destabiliza țara, finanțare ilicită a actorilor politici, campanii de dezinformare și atacuri cibernetice. Discursul politic de lungă durată asupra orientării geopolitice a țării s-a intensificat, iar Republicii Moldova i s-a acordat statutul de țară candidată la UE și a inițiat negocierile de aderare în iunie 2024.

Femeile sunt bine reprezentate atât în funcțiile desemnate, cât și în cele alese, inclusiv la președinția țării și la conducerea CEC, Curții Constituționale, Procuraturii Anticorupție și Consiliului Audiovizual (CA). Între cei 11 candidați la funcția de președinte s-au numărat patru femei. Femeile au constituit majoritatea la fiecare nivel al administrației electorale, inclusiv la nivelul de conducere. Problemele sau preocupările legate de drepturile femeilor nu au fost reflectate în campania electorală. Cu regret, misiunea BIDDО a observat câteva cazuri de retorică negativă împotriva femeilor, unele vizând președinta în exercițiu între cele două tururi.

Alegerile prezidențiale s-au desfășurat într-un cadru legal revizuit, ce oferă o bază adecvată pentru desfășurarea unor alegeri democratice. Codul Electoral din 2022 a introdus schimbări semnificative și a implementat, alături de amendamentele ulterioare, numeroase recomandări propuse anterior de BIDDО și Comisia de la Veneția. Cu toate acestea, multe rămân neabordate. Modificările frecvente, introduse la scurt timp înainte de aceste alegeri și fără a asigura oportunitatea consultărilor suficiente, au diminuat coerența legislației electorale și au afectat eventual certitudinea juridică. Punerea în aplicare a reglementărilor generale de campanie pentru perioada scurtă a celui de-al doilea tur a generat dispoziții contradictorii și ambiguități, în ciuda unei recomandări anterioare BIDDО în acest sens. Începutul campaniei pentru turul doi nu este aliniat cu termenele pentru centralizarea rezultatelor și soluționarea disputelor, ceea ce subminează eficacitatea remediilor legale și limitează oportunitățile de campanie.

Cadrul legal pentru referendum nu este comprehensiv și astfel nu este în deplină conformitate cu standardele internaționale și angajamentele OSCE în mai multe aspecte. Decizia de a modifica cadrul legal pentru referendum a fost luată în pripă și fără consultări cuprinzătoare. Nu există standarde internaționale care să interzică desfășurarea simultană a alegerilor prezidențiale și referendumului. Totuși, desfășurarea simultană a referendumului și alegerilor fără ajustarea reglementărilor campaniei electorale a contribuit la crearea de condiții inegale pentru candidații la funcția de președinte. Mai mult, din cauza absenței regulilor pentru autoritățile publice de a rămâne neutre și lipsei reglementărilor cu privire la implicarea lor legitimă, nu au existat măsuri de siguranță suficiente împotriva abuzului resurselor administrative în cadrul campaniei electorale. Legislația ar trebui să prevadă cerințe mai stricte pentru diseminarea informațiilor obiective cu privire la ambele opțiuni și pentru explicarea consecințelor opțiunilor „da” sau „nu” și pentru formularea unei întrebări clare. Drept urmare, capacitatea alegătorilor de a face o alegere informată cu privire la întrebarea referendumului ar putea fi compromisă.

CEC a administrat în mod eficient și transparent organizarea alegerilor prezidențiale și referendumului, respectând termenele legale, în ciuda lipsei mari de resurse umane în mai multe secții, și a activat într-o manieră colegială. Toate sesiunile de lucru ale CEC au fost deschise pentru observatori și mass media, și au fost transmise în regim live. Toate cele 37 de Consilii electorale de circumscripție (CEdC) au fost profesionale și bine echipate, iar președinții CEdC desemnați permanent au contribuit la eficiența pregătirilor alegerilor. Cei mai mulți interlocutori ai MOA BIDDО și-au exprimat încrederea în profesionalismul și imparțialitatea CEdC și Birourilor electorale ale secțiilor de votare (BESV), dar unii actori au pus la îndoială echilibrul actualei componente CEC, și implicit, independența membrilor săi.

Cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani sau mai mult până în ziua alegerilor sunt eligibili să voteze, cu excepția celor privați de acest drept printr-o hotărâre a instanței judecătorești în baza unei dizabilități intelectuale sau psihosociale. Negarea dreptului de vot în baza unei dizabilități este contrară standardelor internaționale și recomandărilor anterioare ale BIDDО și ale Comisiei de la Veneția. Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA) include aproximativ 3.3 milioane de alegători. Înregistrarea alegătorilor este pasivă, iar RSA este gestionat și actualizat de CEC și se bazează pe Registrul de Stat al Populației. Alegătorii fără înregistrare la domiciliu în Moldova, cei înregistrați cu domiciliul pe malul stâng al râului Nistru (Transnistria) și cei înregistrați prealabil pentru a vota în străinătate nu au fost incluși în listele electorale tipărite, disponibile la secțiile de votare, și au putut fi adăugați în listele electorale suplimentare în ziua alegerilor. În general a existat încredere în caracterul incluziv al RSA, dar acuratețea acestuia a fost pusă la îndoială de unii participanți electorali datorită faptului că unii cetățeni care au decedat în străinătate sau în Transnistria au rămas în registru.

CEC a înregistrat 11 candidați la funcția de președinte într-un proces incluziv și transparent, oferind alegătorilor o varietate de opțiuni politice. Unele criterii de eligibilitate pentru candidați sunt contrare standardelor internaționale, printre acestea fiind și cerințele privind studii superioare și durata rezidenței, durata rezidenței necesare și eventualitatea aplicării discriminatorii a cerinței de limbă. Deși legea garantează dreptul de a candida ca independent, modul în care se stabilește statutul de independent nu este clar definit. În pofida lipsei criteriilor clare, CEC a adoptat decizii cu privire la înregistrarea candidaților cu statut independent într-o manieră consecventă și transparentă, în baza unor criterii obiective. Contrar standardelor internaționale și angajamentelor OSCE, candidații la funcția de președinte nu au avut parte de oportunități egale pentru desfășurarea campaniei electorale; începutul perioadei oficiale de campanie a coincis cu termenul juridic pentru eventualii candidați să colecteze și să prezinte semnăturile în susținerea lor, în timp ce înregistrarea candidaților de către CEC și soluționarea disputelor aferente rămăneau în desfășurare. În mod constructiv, cadrul legal referendar include conceptul de susținători și oponenți ai unui referendum și presupune înregistrarea concurenților electorali pentru a putea participa în campania referendumului. Cu toate acestea permisiunea de a face campanie în referendum a fost limitată la partidele politice, eliminând, astfel, grupurile de cetățeni și organizațiile societății civile (OSC). CEC a înregistrat 13 participanți la referendum pentru opțiunea „da” și 2 pentru opțiunea „nu”.

În timpul campaniilor atât prezidențiale cât și de referendum, libertățile fundamentale au fost în general respectate, și, per ansamblu, concurenții electorali au putut să-și desfășoare liber campania electorală. Alegerile prezidențiale au oferit alegătorilor o alegere între opțiuni politice autentice. Totuși, campania cu profil relativ scăzut a fost afectată de influențe străine, inclusiv oferte ilegale de stimulări financiare pentru a influența alegătorii și de eforturi active de dezinformare. Potrivit autorităților Republicii Moldova și mai multor interlocutori, aceste interferențe străine vin preponderent din Federația Rusă și din partea forțelor politice pro-ruse. Între cele două tururi de alegeri, organele de drept au intensificat eforturile de investigație și au emis frecvent actualizări privind constatări noi, care veneau să documenteze amploarea acestor eforturi. Cadrul legal nu a fost adecvat pentru a rezolva problema activităților de agitație electorală din partea partidelor politice

neînregistrate la referendum și a interferenței străine ilegale. Misiunea BIDDO a observat cazuri de abuz ale resurselor administrative în desfășurarea campaniei, îndeosebi înainte de ziua alegerilor din primul tur. Președinta în exercițiu, atât în calitate sa de președintă, cât și în calitate de candidată electorală, alături de guvern și partidul de guvernare în calitate de participant înregistrat în referendum, s-au afirmat drept cei mai vizibili participanți în campanie înainte de ziua alegerilor în primul tur, deseori estompând limitele dintre rolurile lor, fapt ce vine în contradicție cu paragraful 5.4 al Documentului OSCE de la Conferința privind dimensiunea umană, de la Copenhaga. Între cele două tururi, per general discursul în campanie a înregistrat o creștere semnificativă de retorică negativă, vizând ambii concurenți la funcție de președinte, deseori transmise prin rețele sociale, și care a inclus limbaj discriminatoriu și intolerant.

Reglementarea aspectelor de finanțare a campaniei electorale și partidelor politice creează un cadru suficient pentru răspunderea financiară și integritatea campaniei, dar în al doilea tur aceste aspecte nu sunt reglementate explicit. Capacitatea și resursele disponibile pentru supraveghere au scăzut din eficacitatea cadrului de reglementare a finanțării campaniilor. Donațiile pentru campanie și plafonul cheltuielilor se aplică separat concurenților electorali și participanților la referendum, ceea ce înseamnă că partidele politice și blocurile electorale participante în ambele campanii au avut posibilitatea de a cheltui mai mult. Concurenții electorali și prestatorii de servicii au obligația de a prezenta săptămânal rapoarte interimare privind finanțarea campaniei electorale, dar nu au onorat-o uniform. Este îmbucurător faptul că, înainte de ziua alegerilor în primul tur, CEC a publicat rapoartele și rezultatele controlului acesteia în termenele legale, a emis mai multe avertismente și în unele cazuri a solicitat transferul fondurilor ilicite către bugetul de stat. Informația disponibilă alegătorilor înainte de ziua alegerilor a fost impactată de faptul că CEC a anunțat constatările controlului financiar la două săptămâni de la publicarea rapoartelor respective. CEC și-a anunțat concluziile privind controlul financiar la două săptămâni după publicarea rapoartelor financiare, ceea ce a afectat accesul alegătorilor la informații înainte de prima zi a alegerilor. În plus, lipsa cerințelor de raportare ajustate pentru campania scurtă de turul doi a creat condiții excesiv de împovăraătoare pentru cei doi concurenți, afectând transparența finanțelor campaniei pentru al doilea tur.

Peisajul mediatic al Moldovei a suferit schimbări semnificative în ultimii ani. Guvernul a adoptat mai multe măsuri împotriva amenințărilor la securitatea națională legate de interferențele din străinătate și de influența personalităților politice asupra mass media. Totuși, potrivit unor interlocutori ai MOA BIDDO acest lucru a condiționat un spațiu mai restrâns pentru exprimarea pluralității de opinii. Cu toate acestea, jurnaliștii au raportat că condițiile pentru desfășurarea activității mass-media fără interferențe s-au ameliorat, deși hărțuirile în spațiul online continuă. În timpul campaniei, acoperirea politică la radio și TV este strict reglementată în vederea asigurării echității, acurateței și imparțialității, dar monitorizarea mass media de către MOA BIDDO arată că înainte de primul tur acoperirea candidaților în știri și programe editoriale a variat semnificativ, iar președinta în exercițiu a beneficiat de cea mai mare acoperire mediatică atât în calitate sa oficială de președintă, cât și în calitate de candidată, fără o distincție clară între cele două roluri. Acest lucru, împreună cu acoperirea extensivă a guvernului de către compania publică Teleradio Moldova fără o examinare critică și preferința pro-europeană, contrară principiului imparțialității, a unor medii audiovizuale private, nu a asigurat condiții echitabile. Acoperirea mediatică a referendumului în toate emisiunile de știri a fost foarte limitată. Înainte de al doilea tur alegătorilor le-au fost oferite informații suficiente, ceea ce le permitea să compare direct ofertele politice ale concurenților electorali. Monitorizarea mass media de către MOA BIDDO a demonstrat că, deși, per general, posturile TV monitorizate au oferit în emisiunile de știri timp de emisie practic în egală măsură pentru ambii candidați, a existat înclinare în favoarea președintei în exercițiu pe toate cele patru posturi TV monitorizate.

Dreptul de a depune contestații este extins, dar numai pentru încălcările drepturilor individuale. CEC nu a reușit să ia decizii în mai multe cazuri contestate, inclusiv un caz care contesta interpretarea criteriilor de eligibilitate pentru candidații independenți și un altul cu privire la un presupus abuz de

funcție al președintelui în exercițiu, ceea ce a creat o percepție de părtinire și a limitat eficiența soluției. Transparența în soluționarea acuzațiilor de utilizare abuzivă a resurselor administrative a fost limitată, căci CEC și organele de drept nu au publicat cele mai multe contestații conexe, nici acțiunile referitoare la acestea. Dimpotrivă, informații relevante privind investigațiile legate de finanțarea străină ilegală și materialele de propagandă ilegale au fost difuzate pe larg de către poliție, în special între cele două tururi de alegeri. Întrucât majoritatea deciziilor CEC asupra inadmisibilității au fost menținute în urma controlului judiciar, unele probleme importante legate de campania electorală nu au fost examinate în fond.

Deși termenele limită de soluționare a litigiilor sunt în conformitate cu bunele practici internaționale, programarea rezolvării litigiilor înregistrării candidaților nu asigură o soluție eficientă. În mai multe ocazii, CEC și curtea de apel nu au respectat termenele legale. CEC nu a reușit să ia decizii în mai multe cazuri contestate, inclusiv un caz care contesta interpretarea criteriilor de eligibilitate pentru candidații independenți și un altul cu privire la un presupus abuz de funcție al președintelui în exercițiu, ceea ce a creat o percepție de părtinire și a limitat eficiența soluției. Întrucât toate deciziile CEC asupra inadmisibilității au fost menținute în urma controlului judiciar, unele probleme importante legate de campania electorală nu au fost examinate în fond. Transparența în soluționarea acuzațiilor de utilizare abuzivă a resurselor administrative a fost limitată, căci CEC nu a publicat cele mai multe plângeri conexe, nici acțiunile referitoare la acestea, iar poliția nu a informat publicul cu privire la acțiunile întreprinse în acest sens. În contrast, informație relevantă privind investigațiile legate de finanțarea străină ilegală și materialele de propagandă ilegale a fost difuzată pe scară largă de poliție. O contestație privind stabilirea rezultatelor primului tur al alegerilor prezidențiale de către CEC a fost respinsă, deoarece problemele de campanie și de ziua alegerilor ridicate în contestație depășeau cadrul deciziei CEC privind rezultatele. Abordarea formalistă a instanțelor de a considera deciziile CEC asupra rezultatelor ca un calcul aritmetic și de a nu revizui în fond aspectele identificate subminează eficiența remedului. Mai mult, Curtea Constituțională a constatat că revizuirea sa a fost limitată la determinarea dacă încălcările stabilite de CEC sau de instanțe au fost suficient de semnificative pentru a invalida rezultatele.

Observatorii naționali și internaționali au dreptul de a observa toate aspectele procesului electoral, inclusiv votarea în afara țării. În total, CEC a acreditat, printr-un proces incluziv, observatori internaționali din 55 de organizații și observatori naționali din 7 organizații. Observatorii naționali au putut să notifice administrația electorală cu privire la neregulile observate printr-o platformă online.

Zilele alegerilor din 20 octombrie și 3 noiembrie au forst, per general, calme și ordonate. În ambele tururi, procesele de deschidere și de votare au fost evaluate pozitiv în majoritatea copleșitoare a secțiilor de votare observate, cu procedurile stabilite respectate în mare măsură. Puținele evaluări negative ale procesului de votare au fost, în mare parte, corelate cu intimidare sau presiunile asupra alegătorilor, tentative de a influența alegătorii, sau tensiuni înăuntru sau în apropierea secțiilor de votare. În ambele tururi, secretul votului nu a fost întotdeauna asigurat, în mare parte din cauza amplasării secțiilor de votare și, în unele cazuri, din cauza poziționării camerelor video care au filmat urna de votare. Observatorii MIOA au raportat încălcări izolate, precum votarea în grup și ținerea evidenței alegătorilor. În ambele tururi, majoritatea secțiilor de votare vizitate nu au fost adaptate pentru persoanele cu dizabilități. Numărarea voturilor a fost evaluată pozitiv în mare majoritate a stațiilor de votare observate în fiecare din cele două zile de scrutin; evaluările negative s-au făcut în mare parte din cauza lipsei de conformitate cu procedurile prescrise și erorilor sau omisiunilor procedurale, uneori semnificative. În timpul turului doi unii observatori MIOA au descris procesul de numărare ca fiind pripit. În ambele tururi, centralizarea rezultatelor a fost evaluată pozitiv în 33 din 36 CEDC pentru votul în țară.

Administrația electorală desfășurat centralizarea rezultatelor în ambele tururi ale alegerilor prezidențiale și referendumului în mod eficient și respectând termenele legale. Rezultatele primului

tur de scrutin în baza proceselor verbale originale semnate de fiecare BESV au fost publicate pe 23 octombrie, iar rezultatele celui de-al doilea tur pe 9 noiembrie. În data de 25 octombrie, în conformitate cu legea, CEC a adoptat procesul verbal privind rezultatele referendumului, dar nu a anunțat rezultatul și a înaintat procesul verbal către Curtea Constituțională pentru validare. Deși codul electoral prevede că o decizie de referendum se consideră adoptată dacă a obținut sprijinul majorității alegătorilor care au participat la referendum, pagina de rezultate preliminară a CEC afișa doar numărul total de voturi valabile exprimate și numărul de voturi exprimate pentru fiecare opțiune de referendum. Pe 31 octombrie, Curtea Constituțională a analizat procesul verbal privind rezultate, precum și contestațiile și cererile de renumărare aferente. Curtea a confirmat că referendumul se consideră adoptat, interpretând legea astfel încât să prevadă stabilirea rezultatelor pe baza voturilor valabile exprimate.

Acest raport oferă recomandări menite să susțină eforturile de a conforma alegerile în Republica Moldova cu angajamentele OSCE și alte standarde și obligații internaționale cu privire la desfășurarea unor alegeri democratice, pe care statul și le-a asumat. Recomandările prioritare se referă la revizuirea continuă a cadrului legal cu privire la desfășurarea alegerilor și referendumurilor, asigurarea unei finanțări și resurselor adecvate pentru CEC, eliminarea restricțiilor la dreptul de vot pentru persoane cu dizabilități intelectuale sau psihosociale, îmbunătățirea cadrului legal și pregătirii instituționale împotriva interferențelor din străinătate și finanțării ilicite, întreprinderea eforturi adiționale pentru prevenirea cumpărării de voturi, prevenirea abuzului de resursele administrative și implementarea practicii de separare a funcțiilor oficiale ale demnitarilor publici de activitatea de partid, sporirea capacității CEC de asigurare a unui control cuprinzător și eficient asupra finanțării campaniilor, desfășurarea unui audit comprehensiv al RSA, aplicarea unui mecanism eficient pentru contestarea rezultatelor alegerilor și asigurarea independenței CA și a radiodifuzorului public. BIDDO este în poziția să asiste autoritățile Republicii Moldova cu scop de îmbunătățire continuă a procesul electoral și de implementare a recomandărilor cuprinse în prezentul raport, precum și în cele anterioare.

II. INTRODUCERE ȘI MULȚUMIRI

Dând curs invitației de a observa desfășurarea alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional în data de 20 octombrie 2024, și în conformitate cu mandatul său, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO) a desfășurat o misiune de observare a alegerilor (MOA) în data de 13 septembrie. MOA, în frunte cu Ambasadoarea Urszula Gacek, a constatat dintr-o echipă de bază formată din 13 membri, cu sediul la Chișinău, și 26 de observatori pe termen lung repartizați în 9 localități ale țării începând cu 20 septembrie. Membrii echipei de bază și observatorii pe termen lung au venit din 25 de state participante ale OSCE. MOA BIDDO a rămas în țară până la 10 noiembrie.

Pentru zilele de scrutin, MOA BIDDO i s-au alăturat delegațiile Adunării Parlamentare a OSCE (AP OSCE), Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) și Parlamentului European (PE), care împreună au format Misiunea internațională de observare a alegerilor (MIOA). Fiecare dintre instituțiile implicate în MIOA a susținut Declarația principiilor de observare internațională a alegerilor din 2005. Președintele în exercițiu al OSCE a numit Lucie Potůčková în calitate de coordonator special și lider al misiunii OSCE de observatori pe termen scurt. Johan Büser a condus delegația AP OSCE în primul tur de alegeri, iar Lucie Potůčková în tur doi. Petra Bayr a condus delegația APCE în primul tur, iar Jone Blikra în turul doi. Michael Gahler a condus delegația Parlamentului European în primul tur, iar Marta Temido în turul doi. În ziua alegerilor din primul tur, 323 de observatori din 39 de țări au desfășurat observarea, din care 235 de observatori din partea BIDDO, precum și o delegație de 44 membri din partea AP OSCE, o delegație de 28 membri din partea APCE și o delegație de 16 membri din partea PE. Printre observatorii MIOA în primul tur al alegerilor, 45% au fost femei. În ziua alegerilor din al doilea tur, 197 de observatori din 31 de țări au

desfășurat observarea, dintre care 174 de observatori din partea BIDDO, precum și o delegație de 9 membri din partea AP OSCE, o delegație de 9 membri din partea APCE și o delegație de 3 membri din partea PE. Printre observatorii MIOA în al doilea tur, 43% au fost femei.

MOA BIDDO a evaluat conformitatea proceselor electorale cu angajamentele OSCE și alte obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice, precum și cu legislația națională. Acest raport final urmează după Declarații privind constatările și concluziile preliminare, prezentate într-o conferință de presă în data de 21 octombrie și 4 noiembrie 2024, la Chișinău.²

MOA BIDDO exprimă mulțumiri autorităților din Republica Moldova pentru invitația de a observa alegerile, și Comisiei Electorale Centrale (CEC) pentru asistență oferită. De asemenea, MOA BIDDO își exprimă aprecierea față de reprezentanții altor instituții de stat, partidelor politice, mass-media și organizațiilor societății civile (OSC), față de reprezentanții comunității internaționale și alți interlocutori pentru opiniile împărtășite și pentru cooperare.

III. CONTEXTUL GENERAL ȘI POLITIC

În data de 16 mai 2024, Parlamentul Republicii Moldova a anunțat că alegerile prezidențiale vor avea loc pe 20 octombrie, simultan cu un referendum constituțional menit să afirme parcursul european al țării.³

Președinta Maia Sandu, nominalizată de către Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), a fost aleasă în funcție prima dată în noiembrie 2020. În alegerile parlamentare anticipate din iulie 2021, PAS a câștigat 52,8% din voturi și 63 din cele 101 mandate în Parlament.⁴ Femeile reprezintă 39,6% din Parlament. Pe lângă Președinta țării, femeile ocupă multiple funcții de nivel înalt, inclusiv în conducerea CEC, Curții Constituționale, Procuraturii Anticorupție și Consiliului Audiovizualului (CA).

Din februarie 2022, în contextul războiului cauzat de invazia Federației Ruse în Ucraina, discursul politic privind orientarea geopolitică a țării s-a intensificat. Guvernul a afirmat public că Republica Moldova este ținta unui „război hibrid” din străinătate, care include acțiuni de finanțare ilicită a actorilor politici, campanii de dezinformare și atacuri cibernetice. Actorii din opoziție au criticat măsurile de contracarare, printre care suspendarea unor mijloace de media, considerându-le prea restrictive.

În iunie 2022, Republicii Moldova i-a fost oferit statutul de țară-candidată la Uniunea Europeană (UE) și în iunie 2024 a început procesul de negocieri privind aderarea țării la UE. În decembrie 2023, Președinta țării a invitat Parlamentul să inițieze un referendum cu privire la modificarea Constituției

² A se vedea [rapoartele precedente BIDDO privind alegerile din Republica Moldova](#)

³ Potrivit Constituției, alegerile prezidențiale trebui să se desfășoare în termen de două luni de la expirarea mandatului de patru ani al președintelui în exercițiu. În ianuarie 2024, Codul electoral a fost modificat în vederea desfășurării alegerilor prezidențiale nu mai devreme decât 90 de zile înainte de termenul de expirare a mandatului președintelui în exercițiu. Concomitent, interdicția de a desfășura referendum în aceeași zi cu alegeri a fost abrogată. Curtea Constituțională a respins ca fiind inadmisibilă contestația privind constituționalitatea datei pentru desfășurarea alegerilor prezidențiale.

⁴ Blocul Comuniștilor și Socialiștilor a obținut 32 de mandate în Parlament, iar Partidul Șor 6 mandate. În iunie 2023 Curtea Constituțională a stabilit că Partidul Șor este neconstituțional. Cinci deputați din fracțiunea Partidului Șor și-au menținut mandatele și continuă activitatea în calitate de deputați independenți. Al șaselea mandat a rămas vacant după ce liderului partidului Ilan Șor i-a fost ridicat mandatul în urma hotărârii judecătorești emise în absența în aprilie 2023, prin care acesta a fost condamnat la 15 ani de închisoare pentru fraudă și spălare de bani.

în vederea ireversibilității parcursului european al Republicii Moldova.⁵ Această decizie a fost criticată de actori din tot spectrul politic, inclusiv de vocile proeuropene, precum și de unii membri ai societății civile și ai mediului academic, care au susținut că inițiativa dată ar urma să avantajeze campania de realegere a președintelui în exercițiu.

IV. CADRUL JURIDIC ȘI SISTEMUL ELECTORAL

A. ALEGERI PREZIDENȚIALE

Alegerile prezidențiale s-au desfășurat într-un cadru legal revizuit, ce oferă o bază adecvată pentru desfășurarea unor alegeri democratice. Legislația primară include Constituția din 1994 și Codul Electoral din 2022, care este completat de un pachet cuprinzător de reglementări CEC.⁶ Republica Moldova este parte la principalele instrumente internaționale și regionale cu privire la desfășurarea alegerilor democratice.⁷

De la intrarea în vigoare în ianuarie 2023, Codul Electoral din 2022 a fost modificat de opt ori, cel mai recent în iulie 2024 după anunțarea alegerilor, astfel slăbind principiul stabilității legislației electorale.⁸ Deși Codul Electoral din 2022 a fost elaborat într-un proces participativ, modificările ulterioare au fost adoptate fără susținere între partide și fără consultări publice, ceea ce este în contradicție cu angajamentele OSCE și standardele internaționale.⁹

Schimbările legislative introduse în 2024 includ: modificarea perioadei în care alegerile prezidențiale pot fi desfășurate; eliminarea interdicției cu privire la desfășurarea alegerilor și unui referendum constituțional în aceeași zi; măsuri de consolidare a regulilor de finanțare a campaniilor și a eficienței

⁵ În conformitate cu prevederile Constituției, cel puțin o treime din toți deputații (34) este necesară pentru a pune pe agendă inițiativa de modificare a Constituției, alături de o evaluare pozitivă a constituționalității inițiativei adoptate de către cel puțin patru din șase judecători ai Curții Constituționale. Referendumul constituțional a fost inițiat formal de către 46 de deputați PAS. După ce Curtea Constituțională a emis o evaluare pozitivă a constituționalității modificărilor propuse, majoritatea parlamentară PAS a aprobat decretul privind referendumul și la programat în aceeași zi cu alegerile prezidențiale; deputații din opoziție a votat împotriva decretului ori s-au abținut de la vot.

⁶ Alte acte legislative aplicabile includ Legea cu privire la partide politice din 2007, Codul Penal din 2002 și Codul contravențional din 2008, Codul serviciilor media audiovizuale din 2018, Legea cu privire la publicitate din 2022, Legea cu privire la protecția datelor personale din 2011, Legea cu privire la cetățenie din 2000, Legea cu privire la organizațiile administrativ-teritoriale din 2001 (toate fiind modificate ultima dată în 2024), Legea cu privire la adunări din 2008 (modificată în 2018) și Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei din 1994.

⁷ Printre acestea sunt: [Pactul internațional pentru drepturile civile și politice](#) (ICCPR) din 1966, [Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor](#) (CEDAW) din 1979, [Convenția ONU împotriva corupției](#) din 2003, [Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități](#) (CRPD) din 2006, [Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale](#) (CEDO) din 1950, și [Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale](#) din 1995. Moldova este membru al Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția).

⁸ A se vedea Principiul 9 din [Orientări BIDDО privind legiferare democratică pentru legi mai bune](#) din 2024. A se vedea la fel para. II.B. 3 și 4 din [Declarația interpretativă revizuită a Comisiei de la Veneția privind stabilitatea legislației electorale](#); a se vedea la fel para. 60 din [Lista de verificare a statului de drept](#) a Comisiei de la Veneția din 2016.

⁹ Modificările din ianuarie au fost [adoptate](#) în prima lectură doar cu două săptămâni după ce inițiativa legislativă a fost prezentată, iar versiunea finală a modificărilor a fost aprobată în decurs de o lună. Opoziția nu a participat la votare (din 61 de deputați prezenți în lectura finală 57 erau din PAS). Consultările publice, care sunt obligatorii prin lege, nu au fost desfășurate. Potrivit paragrafului 5.8 din [Documentul OSCE de la Conferința privind dimensiunea umană de la Copenhaga](#) din 1990 statele participante s-au angajat să adopte acte legislative „după desfășurarea procedurii publice”; a se vedea la fel Principiul 7 din [Orientări BIDDО privind legiferare democratică pentru legi mai bune](#). Potrivit [Listei de verificare a statului de drept](#) a Comisiei de la Veneția este prescrisă oportunitate reală pentru contribuția publicului.

controlului asupra finanțării campaniilor.¹⁰ Modificările frecvente au afectat certitudinea juridică și a diminuat coerența legislației electorale, în special din cauza lipsei de armonizare a regulilor pentru noul termen introdus pentru turul doi al alegerilor,¹¹ și din cauza impactului modificării prin care se permite desfășurarea simultană a alegerilor și unui referendum.¹²

Codul Electoral din 2022 și amendamentele ulterioare ale acestuia au contribuit la implementarea numeroaselor recomandări propuse anterior de BIDDО și Comisia de la Veneția, inclusiv, printre altele, cu privire la consolidarea reglementărilor privind finanțarea campaniei electorale și controlul, permiterea alegătorilor să pună semnătura în susținerea mai multor candidați, și clarificarea regulilor privind nominalizarea candidaților. Totuși, regulamentul privind desfășurarea campaniei în spațiul online și de către părți terțe, precum și utilizarea abuzivă a resurselor administrative în continuare necesită să fie îmbunătățite în conformitate cu bunele practici internaționale privind garanții efective în legislație și punerea ei în aplicare.¹³ Alte recomandări BIDDО și ale Comisiei de la Veneția rămân neabordate.¹⁴ Dintre acestea fac parte măsurile prin care să abordeze acuratețea registrului de alegători; cerințele restrictive de eligibilitate a candidaților prezidențiali; echilibrul politic în cadrul conducerii și membrilor CEC; clarificarea criteriilor pentru deschiderea secțiilor de votare în străinătate; și regulile privind contestarea rezultatelor alegerilor.

După cum s-a recomandat anterior, autoritățile ar trebui să ia în considerare o revizuire cuprinzătoare a cadrului legislativ electoral pentru a aborda toate recomandările restante ale BIDDО și pentru a elimina lacune și incoerențe, inclusiv cele care provin în rezultatul introducerii celui de-al doilea tur de alegeri. Orice efort de reformă trebuie să fie făcut în mod oportun și în condițiile unui proces incluziv, consultativ și transparent.

În mod constructiv, restricțiile față de dreptul de a candida în alegeri pentru cei asociați cu partidele

¹⁰ Printr-o altă modificare a Codului electoral, CEC a fost împuternicit să acționeze în caz de terminare a competențelor Consiliului electoral central al Unității Autonome teritoriale Găgăuzia, care a fost adoptată după decizia adunării locale de a termina competențele CEC permanente în Găgăuzia. Noua lege adoptată în aprilie 2024 a introdus votul prin poștă ca o metodă alternativă pentru votare în străinătate, și include prevederi ce reglementează implementarea unui pilot în șase țări selecte. A se vedea [Avizul BIDDО](#) precum și [Opinia Comisiei de la Veneția](#) cu privire la această lege.

¹¹ Două săptămâni după primul tur al alegerilor. Data desfășurării turului doi eventual nu a fost anterior definită în lege.

¹² Acest fapt a afectat regulile privind desfășurarea și finanțarea campaniei electorale, precum și procesele de centralizare a rezultatelor în primul tur, dar și soluționarea disputelor în primul tur. Startul campaniei în turul doi nu este aliniat cu termenele pentru soluționarea disputelor în alegeri și pentru centralizarea rezultatelor din primul tur, astfel limitând eficacitatea remediilor legale. Printre alte termene nealiniat sunt cele privind organizarea evenimentelor de campanie și rigorile privind finanțarea campaniei, ceea ce constrânge implementarea eficientă a unor reguli și afectează oportunitățile de desfășurare a campaniei pentru concurenții electorali. Potrivit paragrafului 58 din [Lista de verificare a statului de drept](#) a Comisiei de la Veneția: „legea trebuie, unde este posibil, să fie proclamată înainte de executare și să fie previzibilă în ceea ce ține de efectele ei”; a se vedea la fel para. 60.

¹³ În prezent în regulamente nu este abordat aspectul de influență pertinentă funcțiilor publice, fapt care a lăsat declarațiile de agitație electorală în campanie făcute de demnitari publici în afara domeniului de aplicare a legii. A se vedea [Orientările comune ale BIDDО și al Comisiei de la Veneția](#) din 2016 pentru măsuri de prevenire și răspuns la cazuri de abuz a resurselor administrative în timpul proceselor electorale: „resursele administrative sunt [...] resurse de care beneficiază sub formă de prestigiu sau prezență publică în calitate de ales sau funcționar public, și care pot fi transformate în susținere politică sau alte forme de sprijin.” În timp ce desfășurarea campaniei de către părțile terțe este interzisă, legea nu stipulează clar criterii de diferențiere între activități *de facto* de agitație electorală realizate de entități politice neînregistrate sau de business, și exercitarea libertăților de exprimare sau de adunare. CEC a notat lipsa unui regulament clar în acest sens ca și una din cauze de ce ei nu au putut să abordeze anumite cazuri de finanțare ilicită sau cazuri *de facto* de agitație electorală desfășurată de părți terțe.

¹⁴ A se vedea [Avizul comun](#) al BIDDО și Comisiei de la Veneția din 2022 privind proiectul Codului Electoral. Potrivit para. 25 din [Documentul OSCE de la Summit-ul din Istanbul](#) din 1999 statele participante ale OSCE au convenit să „reacționeze prompt la recomandările și evaluările BIDDО în procesele electorale.”

politice declarate neconstituționale, introduse de către partidul de guvernare cu puțin timp înainte de alegerile locale din 2023, au fost abrogată de Curtea Constituțională în conformitate cu recomandările BIDDО și ale Comisiei de la Veneția.¹⁵ Totuși, regulile privind suspendarea și radierea din registru a partidelor politice și a candidaților în continuare sunt stricte, iar unele din ele sunt formulate vag, fapt care slăbește certitudinea juridică.¹⁶ Modificările introduse în ianuarie 2024 la Legea cu privire la partide politice prevăd o bază nouă pentru suspendarea activităților partidelor politice în cazul (LPP) au introdus a cauză nouă pentru suspendarea activităților partidelor politice pentru neîndeplinirea solicitărilor de informații suplimentarea din partea CEC, și o nouă interdicție pentru participare în alegeri și publicitate politică în cazul partidelor politice suspendate.¹⁷

Președintele este ales prin vot direct pentru un mandat de patru ani pe o singură circumscripție națională, fiind limitat la două mandate consecutive. Un candidat care obține cel puțin jumătate din voturile exprimate este considerat ales, iar alegerile sunt considerate valabile dacă cel puțin o treime din alegătorii înregistrați pe listele electorale au ieșit la vot.¹⁸ Dacă niciun candidat nu obține numărul necesar de voturi, un al doilea tur are loc două săptămâni mai târziu între doi candidați frunțași.¹⁹

B. REFERENDUMUL CONSTITUȚIONAL

Referendumul constituțional, de asemenea, s-a desfășurat în conformitate cu prevederile Codului Electoral din 2022 revizuit. Cadrul legal pentru referendum conține anumite curențe și astfel nu este în deplină conformitate cu standardele internaționale și angajamentele OSCE în mai multe aspecte. Desfășurarea simultană a alegerilor și referendumului fără ajustarea reglementărilor campaniei electorale a contribuit la crearea condițiilor inegale pentru candidații la funcția de președinte, fapt care contrazice prevederilor în paragraful 7.6 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990.²⁰ Din cauza absenței regulilor pentru autoritățile publice de a rămâne neutre și lipsei reglementărilor cu privire la implicarea lor legitimă, nu au existat măsuri de siguranță suficiente împotriva abuzului

¹⁵ Primul proiect de lege care a vizat modificările respective a fost [adoptat](#) în iulie 2023, fiind susținut de 56 de deputați PAS (din totalul de 57 de deputați prezenți [la prima lectură](#)) și de către 54 de deputați în lectura finală. Al doilea proiect de lege privind modificările respective a fost [adoptat](#) în data de 4 octombrie 2023 de către 58 deputați PAS (din totalul de 60 de deputați prezenți în sală; 1 deputat PAS și 1 deputat neafiliat s-au abținut de la vot). În Opiniile comune din [6 octombrie](#) și din [18 decembrie](#) 2023 cu privire la aceste modificări și în [Opinie Amicus Curiae](#), BIDDО și Comisia de la Veneția au venit cu recomandări de a revizui legislația, invocând, printre alte motive, dificultățile de aliniere la principiile predictibilității și proporționalității, necesitatea de a asigura abordare individualizată, definițiile, per general, vagi, precum și un eventual efect asupra prezumpției nevinovăției, dar și necesitatea de a asigura un remediu efectiv, garanțiile unui proces corect și posibilități de reclamație și apel.

¹⁶ Potrivit Legii cu privire la partidele politice activitățile partidelor politice pot fi suspendate dacă acțiunile acestora constituie „o încălcare gravă a pluralismului politic sau principiilor democratice fundamentale”, fără nici o clarificare adițională. Un partid politic poate fi radiat din registru, dacă nu mod repetat nu prezintă raportul financiar sau informații necesare pentru un audit financiar. În para. 112 din [Orientările comune ale BIDDО și ale Comisiei de la Veneția din 2020 privind reglementarea partidelor politice](#) se recomandă ca „posibilitatea de a dizolva sau de a interzice un partid politic să fie excepțional de îngust pregătite și să fie puse în aplicare doar în cazuri extreme.”

¹⁷ În august 2024 activitățile unui partid politic au fost suspendate pe motiv de încălcări financiare, și procese împotriva altor șapte partide, unul din care participa în campanie de referendum, au fost în plină desfășurare.

¹⁸ În cazul în care acest prag nu este atins, alegerile trebuie să fie repetate în timp de două săptămâni.

¹⁹ În cazul în care prezența la vot este mai joasă de o cincime din alegători înregistrați pe listele de votare, votarea va fi repetată peste două săptămâni. Cerința privind prezența la vot în turul doi a fost introdusă în Codul electoral din 2022 și a fost criticată de BIDDО și Comisia de la Veneția pentru riscul să rezulte în alegeri eşuate repetate. A se vedea para. 121 din [Avizul comun](#) al BIDDО și Comisiei de la Veneția din 2022 privind proiectul Codului Electoral.

²⁰ De exemplu, *inter alia*, dreptul de a folosi o sumă mai mare de fonduri în susținerea campaniei și de a desfășura evenimente comune de agitație electorală în susținerea alegerilor prezidențiale și referendum. În para. 7.6 din [Documentul OSCE de la Copenhaga](#) din 1990 statele participante s-au angajat să „ofere ... partidelor politice [...] garanții juridice necesare ca să le permită să concureze între ei în baza tratamentului egal.”

resurselor administrative în cadrul campaniei electorale.²¹ Deși Constituția stipulează că autoritățile publice trebuie să asigure informarea corectă a cetățenilor în domeniul subiectelor de interes public, în contradicție cu bunele practici Codul Electoral nu include rigori clare privind diseminarea informațiilor obiective cu privire la ambele opțiuni oferite la referendum, pentru explicarea consecințelor opțiunilor „da” sau „nu”, și pentru formularea unei întrebări clare.²²

Competența de a iniția un referendum constituțional cu caracter juridic obligatoriu o deține Parlamentul, Guvernul și cetățenii.²³ În cazul unui referendum constituțional, inițiativa se consideră aprobată, dacă este susținută de majoritatea alegătorilor care au participat la referendum. Referendumul este considerat valid, dacă cel puțin o treime din alegătorii înregistrați pe listele electorale au ieșit la vot. Rezultatul atins într-un referendum constituțional are caracter obligatoriu și are supremație juridică. Deși cetățenii au dreptul de a iniția referendumuri, dreptul de a face campanie în susținerea sau împotriva unei opțiuni la referendum este limitat la partidele politice și blocurile electorale, care se înregistrează la CEC în calitate de participanți, ceea ce este în contradicție cu standardele internaționale.²⁴

Cadrul legal ce reglementează desfășurarea referendumurilor ar trebui să fie revizuit pentru a fi adus în conformitate cu bunele practici internaționale, printre care furnizarea de informații obiective și echilibrate despre opțiunile propuse în referendum. Legislația ar trebui să permită unui grup mai larg de părți interesate să ia parte în activități de campanie ce vizează referendum, să reglementeze implicarea funcționarilor publici în campania pentru referendum și să ofere oportunități egale de campanie pentru susținătorii și oponenții referendumului.

Întrebarea pentru referendumul din 20 octombrie a fost formulată în felul următor „Susțineți modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană?”, urmată de textul modificărilor care ar schimba preambulul Constituției prin adăugarea prevederilor ce confirmă identitatea europeană a cetățenilor Republicii Moldova, ireversibilitatea parcursului european al țării și integrarea în UE ca scop strategic al țării; în plus, introducerea a două articole noi, care ar permite Parlamentului să adopte legi organice în vederea aderării la tratatele constitutive ale UE și ar stabili prioritatea *acquis-ului* UE asupra cadrului legislativ național.²⁵ Modificarea respectivă elimină cerința unei revizuiri constituționale în vederea înlăturării tuturor divergențelor între Constituție și

²¹ În para 5.4 din [Documentul OSCE de la Copenhaga](#) din 1990 statele participante s-au angajat să asigure „o separare clară între Stat și partide politice.” Potrivit para I.3.1 a [Codului de bune practici în materie de referendum](#) al Comisiei de la Veneția, ediție revizuită în 2022, „autoritățile administrative trebuie să respecte, pe parcursul perioadei de campanie, datoria lor de neutralitate (...), care reprezintă una din măsuri ce asigură dreptul alegătorilor de a-și forma opinii în mod liber.”

²² Potrivit prevederilor I.3.1.d din Orientare și Memorandum explicativ al Comisiei de la Veneția la versiunea revizuită a [Codului de bune practici în materie de referendum](#), se stipulează parțial „Autoritățile trebuie să furnizeze informații obiective... Aceasta înseamnă că textul oferit pentru referendum și un raportul explicativ sau materiale echilibrate de campanie din partea susținătorilor și oponenților trebuie [direct] să fie puse la dispoziția alegătorilor cu suficient timp înainte de... în vederea abilitării alegătorilor de a ajunge la o opinie informată...”

²³ Astfel de referendumuri pot fi inițiate de cel puțin o treime din toți deputați în Parlament, sau cel puțin de 200,000 de alegători, care trebuie să colecteze un minimum de 20,000 de semnături din cel puțin jumătate de unități teritoriale administrative de nivelul II. Președintele are dreptul să inițieze doar referendumuri de tip consultativ și fără caracter obligatoriu.

²⁴ Articolul 25 din [ICCPR](#) stipulează că „Orice cetățean are dreptul și oportunitatea, fără oricare distincții menționate în articolul 2 și fără restricții nerezonabile; (a) să ia parte la desfășurarea afacerilor publice”; în para. 5 din [Comentariul general nr. 25](#) al Consiliului ONU pentru drepturile omului se explică că această prevedere se aplică și în cazul referendumurilor.

²⁵ În conformitate cu prevederile Constituției, Parlamentul adoptă legi constituționale cu o majoritate de două treimi (67 de voturi) din totalul de deputați. Legile organice sunt adoptate în vederea reglementării, *inter alia*, a guvernării de stat și administrației locale, printr-o majoritate simplă (51 de voturi). Mai mult, o revizuire constituțională este necesară înainte de intrare în vigoare a acordurilor internaționale care sunt în contradicție cu Constituția.

acquis-ul UE prin recunoașterea superiorității regulamentelor UE, și astfel vizează integrarea *acquis-ului* UE în sistemul legislativ național prin legi organice adoptate de majoritatea deputaților și nu de o majoritate constituțională formată din două treimi de deputați.

La referendum propunerea a combinat o întrebare generală cu textul literal al modificării Constituției, oferind o singură alegere posibilă.²⁶ O astfel de formulare complexă ar fi putut să compromită abilitatea alegătorilor de a face o alegere informată.

Constituția prevede că stipulările referitoare la „caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului” pot fi revizuite doar printr-un referendum, rezultatul căruia este aprobat de majoritatea alegătorilor înregistrați pe listele electorale. Înainte de referendumul din 2024, Curtea Constituțională a examinat problema și a concluzionat că modificările necesare pentru aderarea la UE nu intră sub incidența clauzei de suveranitate.²⁷

V. ADMINISTRAREA ALEGERILOR

Alegerile prezidențiale și referendumul constituțional au fost administrate de o structură pe trei niveluri, cuprinzând CEC, 37 de Consilii Electorale de Circumscripție (CEdC-uri) și 2.219 Birouri Electorale ale Secțiilor de Votare (BESV).²⁸ Dintre acestea, 30 au fost stabilite pentru alegătorii care locuiesc pe malul stâng al râului Nistru (Transnistria), 228 pentru votul în afara țării, ceea ce reprezintă o creștere de 52% față de alegerile parlamentare din 2021.²⁹ Trei secții de votare au fost alocate pentru gestionarea votului prin corespondență, disponibil pentru prima dată în aceste alegeri și referendum pentru alegătorii din șase țări.³⁰ Componenta administrației electorale pentru turul doi a rămas în mare parte neschimbată, cu excepția unor înlocuiri la nivelul BESV.³¹ Observând că BESV-urile care administrează votul în străinătate au întâmpinat dificultăți în gestionarea eficientă a fluxului de alegători în primul tur, CEC a decis să suplimenteze numărul de operatori ai Sistemului Informațional Automatizat de Stat „Alegeri” (SIAS) responsabili pentru identificarea alegătorilor în unele secții de votare din străinătate.

²⁶ Potrivit para. III.2 din versiunea revizuită a [Codului de bune practici în materie de referendum](#) „Întrebările propuse pentru referendum trebuie să respecte unitatea formei: aceeași întrebare nu trebuie să combine un proiect de modificare legislativă formulată specific cu o propune formulată general sau cu întrebarea în cauză.”

²⁷ În [avizul](#) său Curtea a stabilit i s-a solicitat să examineze, dacă „subiectul modificării propuse nu ține de caracterul suveran, independent și unitar al statului și neutralității permanente”, în timp ce în concluziile sale Curtea a constatat că „inițiativa propusă pentru modificare constituțională nu încalcă” caracterul suveran al statului. În para. 44 a [hotărârii](#) pe dosarul C-621/18, Curtea Europeană de Justiție a constatat că “[...] prin tratatele de fundamentare, care constituie principala bază constituțională a Uniunii Europene [...], se stabilește, spre deosebire de tratate internaționale ordinare, o nouă ordine juridică, cu propriile instituții, în favoarea căreia statele membri își limitează drepturile suverane, în multiple domenii, iar subiectul acestora constituie nu doar acele state, dar și cetățenii acestora.”

²⁸ CEC a constituit două CEdC municipale, la Chișinău și Bălți, 32 CEdC raionale, un CEdC Găgăuzia și unul pentru alegătorii rezidenți în Transnistria, precum și unul pentru alegătorii în străinătate.

²⁹ Decizia de a deschide doar cinci secții de votare în Federația Rusă a fost criticată de unii actori politici și contestată în instanță de către unul din ei (a se vedea capitolul *Soluționarea disputelor electorale*). După ce pe data de 25 octombrie, pe motive de securitate, MAE s-a expus împotriva deschiderii secțiilor de votare în Federația Rusă decât celor amenajate la ambasadă sau consulat, și a retras nominalizarea membrilor la trei BESV, CEC a recunoscut imposibilitatea practică de a deschide secțiile de votare în orașele Iaroslavl, Sankt-Petersburg și Surgut, iar buletinele de vot imprimate pentru aceste BESV au fost distruse pe 7 octombrie.

³⁰ Canada, Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia și Statele Unite ale Americii. Posibilitatea de a pune în aplicare sistem de votare prin corespondență pe o scară mai largă și bază permanentă va fi evaluată după alegerile din 2024.

³¹ Majoritatea înlocuirilor au fost urmate de demisii. Pe 26 octombrie, CEC nr.36 a eliberat din funcție doi membri ai BESV în Găgăuzia după ce au primit probe de vot prin reprezentare și de încălcare a secretului de vot în timpul procedurii de votare mobilă în casă pentru persoane de etate. Pe 1 noiembrie CEC a anunțat că alți membri BESV care au fost parte a anchetei organelor de poliție pentru corupție electorală, de asemenea, au fost înlocuiți.

CEC este un organ permanent numit în 2021, format din nouă membri, unul fiind numit de Președinte și opt de către fracțiunile parlamentare în mod proporțional reprezentării lor, adică, cinci membri numiți de majoritatea parlamentară și trei membri numiți de opoziție. Mecanismul nou de numiri, menit să sporească independența și imparțialitatea instituțională a CEC-ului în conformitate cu o recomandare anterioară BIDDО va fi pus în aplicare începând cu 2026.³²

CEdC-urile au președinți angajați permanent, numiți în 2023 după adoptarea Codului Electoral din 2022, iar membrii lor sunt numiți *ad hoc* înainte de alegeri de către instanțele raionale, consiliile raionale și partide parlamentare.³³ BESV-urile sunt organe temporare, membrii cărora sunt numiți de consiliile locale și partidele parlamentare. Femeile au format majoritatea la fiecare nivel al administrației electorale: cinci membri CEC sunt femei, inclusiv în funcția de președinte, precum și 70% dintre membrii CEdC-urilor, 59% dintre președinții CEdC-urilor și 86% din membrii BESV-urilor.

CEC a administrat alegerile și referendumul în mod eficient și transparent, și a respectat termenele legale în ciuda faptului că a avut un deficit mare de resurse umane în mai multe departamente.³⁴ Recomandarea adresată Guvernului prin Hotărârea Parlamentului din 2023 în vederea luării măsurilor pentru depășirea deficitului de cadre calificate la CEC a rămas neabordată.

Comisia Electorală Centrală ar trebui să fie asigurată cu resursele necesare pentru a-i asigura funcționarea corespunzătoare, inclusiv în perioadelor neelectorale.

În perioada alegerilor și a referendumului, CEC s-a întrunit în 60 de ședințe, care au fost anunțate în avans de fiecare dată și au fost deschise pentru observatori și presă, ședințele au fost transmise în direct, astfel, contribuind la transparență mai mare. Înregistrările ședințelor CEC au fost disponibile online și, în conformitate cu propriul regulament, CEC a publicat deciziile sale în termen de 24 de ore. Deciziile CEC au fost adoptate într-un mod echidistant și colegial, iar proiectele de decizii au fost discutate deschis în timpul ședințelor, inclusiv cu contribuții din partea candidaților, participanților la referendum și instituțiilor publice implicate în pregătirea alegerilor.

CEdC-urile și BESV-urile au fost stabilite în conformitate cu termen legal. CEdC-urile au fost bine pregătite, dotate în mod adecvat și profesionist, iar numirea președinților permanenți ai CEdC-urilor a sporit eficiența pregătirilor pentru alegeri și a redus din timpul necesar pentru instruire. Ședințele CEdC-urilor și BESV-urilor observate de MOA BIDDО au fost evaluate, per general, ca eficiente. Cu toate acestea, în unele cazuri, deciziile CEdC-urilor nu au fost publicate online în termen de 24 de ore. Majoritatea interlocutorilor și-au exprimat încrederea în profesionalismul și imparțialitatea CEdC-urilor și BESV-urilor; totuși, încrederea publicului în CEC putea fi afectată negativ de faptul că unii actori electorali au pus sub semnul întrebării echidistanța componenței actuale a CEC-ului și, respectiv, independența membrilor săi.

³² În conformitate cu Codul Electoral din 2022 a fost introdusă o formulă nouă de componență a CEC, și anume șapte membri CEC sunt numiți de către Președinte, Ministrul de interne, Consiliul Superior al Magistraturii, societatea civilă și opoziția parlamentară, și doi membri sunt numiți de către partidul de guvernare.

³³ În Găgăuzia aceste alegeri au fost administrate de către un CEdC temporar. CEdC pentru alegătorii din Transnistria a funcționat cu zece membri după demisia președintelui. CEdC stabilește BESV, participă la instruirea acestora, supraveghează activitatea lor și distribuie fonduri și materiale electorale către aceștia, precum și asistă CEC la controlul asupra finanțării campaniilor, la decizii privind contestații și la centralizarea rezultatelor la nivel de raion.

³⁴ CEC are competențe extinse în gestionarea proceselor electorale; acesta coordonează activitățile tuturor organelor electorale, supraveghează campaniile electorale și exercită control asupra finanțării campaniilor, decide în materie de contestații, operează sistemele de gestionare a alegerilor, înregistrează candidații și participanții la referendum, și menține Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA), precum și registrul funcționarilor responsabili pentru procese electorale.

Prin intermediul Centrului de Instruire Continuă (CICDE), CEC a desfășurat un program extins de instruire pentru funcționarii electorali și alți actori interesați.³⁵ Ședințele de instruire ale BESV observate de MOA BIDDО în toată țara au fost evaluate ca fiind desfășurate profesionist, eficient și interactiv. Atunci când membrii CEDC-urilor și BESV-urilor trebuiau să fie înlocuiți după finalizarea instruirilor în persoană, instruirile online au fost puse la dispoziția celor instruiți. Între cele două tururi de alegeri, CICDE nu a desfășurat instruire în persoană pentru membrii BESV menite să împrăști cunoștințele acestora, dar a identificat necesitatea de instruire suplimentară pentru operatori noi ai SIAS, recrutați în străinătate, această instruire fiind desfășurată cu o zi înainte de turul doi.

În mod constructiv, CEC și CICDE au desfășurat o campanie extinsă de informare a alegătorilor prin resurse în mediu online, canale audiovizuale, precum și pliante și ghiduri, materialele fiind tipărite în șase limbi, dar și Braille, și cu interpretare în limbajul semnelor.³⁶ Educația alegătorilor a continuat între tururi, cu materiale noi privind procedurile de vot și materiale menite studenților și alegătorilor de prima dată.

Deși CEC a luat măsuri în vederea facilitării accesului persoanelor cu dizabilități la procesul electoral, asigurând cabine de vot mai largi și mai joase, dar și lupe și mâneci tactile pentru buletinele de vot în ziua alegerilor, majoritatea impunătoare a clădirilor publice folosite drept sedii pentru BESV rămân în continuare greu de accesat pentru alegătorii cu mobilitate redusă.³⁷

Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică a informat MOA BIDDО că în ultimul an și-a consolidat semnificativ capacitatea de a proteja infrastructura digitală pentru alegeri în fața atacurilor cibernetice și, în cele din urmă, de a asigura publicului încrederea în integritatea procesului electoral. Din măsurile implementate fac parte identificarea ținutelor probabile, pregătirea sporită pentru restabilirea conectivității la BESV-uri, instruire de reacționare la incidente, instruire în domeniul securității cibernetice pentru operatorii SIAS și combaterea răspândirii informațiilor manipulative despre posibile atacuri cibernetice. Echipa națională de răspuns la crize inter-instituționale a fost constituită în cadrul Ministerului de interne. În ambele tururi, Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică a depus rapoarte despre multiple atacuri cibernetice, care au perturbat temporar sistemele CEC în zilele de scrutin, dar măsurile de securitate luate au restabilit funcționalitatea.³⁸

VI. ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR

Cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani sau mai mult până în ziua alegerilor sunt eligibili să voteze, cu excepția celor privați de acest drept printr-o hotărâre a instanței pe motiv de dizabilitate intelectuală sau psihosocială. Negarea dreptului de vot pe motiv de dizabilitate este în contradicție cu standardele internaționale și contrară recomandărilor anterioare ale BIDDО.³⁹

³⁵ Toți funcționarii cu responsabilități în domeniul electoral trebuie să fie certificați de CICDE.

³⁶ Cele șase limbi sunt româna, rusa, ucraineana, romani, bulgara și găgăuza.

³⁷ Potrivit [studiului din 2022](#) realizat de către CEC și Programul ONU pentru Dezvoltare în Republica Moldova, s-a constatat că din 2,017 de clădiri doar 569 sunt accesibile într-o oarecare măsură, și doar 18 sunt accesibile integral. De asemenea, CEC a publicat [harta de accesibilitate](#) a secțiilor de votare.

³⁸ Potrivit [declarației](#) Directorului postului public TVR Moldova în ziua de scrutin în primul tur au avut loc atacuri cibernetice sistematice la infrastructura electorală, și din partea la 168,000 de servere originare din Federația Rusă.

³⁹ Potrivit para. 7.3 din [Documentul OSCE de la Copenhaga](#) din 1990 statele participante vor „garanta votul universal și egal pentru cetățenii adulți.” Potrivit art. art. 12 și 29 din [CRPD](#), „Statele părți vor recunoaște că persoanele cu dizabilități beneficiază de capacitate juridică în mod egal cu alții în toate aspectele vieții” și asigură că „dreptul lor și oportunitatea [...] de a vota și de a fi aleși.” În conformitate cu para. 48 din [Comentariul general nr. 1 la Articolul 12 al CRPD](#) se constată că „abilitatea unei persoane de a lua decizii nu poate constitui o justificare pentru excluderea, sub orice formă, a persoanelor cu dizabilități de la exercitarea [...] dreptului de a vota [și] dreptului de a participa în alegeri.”

Pentru a asigura desfășurarea alegerilor prin vot universal și egal în conformitate cu standardele internaționale, restricțiile la exercitarea dreptul de vot pe motiv de dizabilități intelectuale sau psihosociale ar trebui să fie eliminate.

Înregistrarea alegătorilor are loc în mod pasiv, continuu și centralizat. CEC este responsabil pentru menținerea și actualizarea Registrului de Stat al Alegătorilor (RSA); cu toate acestea, acuratețea RSA depinde de Registrul de Stat al Populației, din care sunt extrase datele.⁴⁰ Există per general încredere în caracterul incluziv al RSA, dar unii actori electorali au pus sub semnul întrebării acuratețea acestuia din cauza cetățenilor decedați, care rămân înregistrați în registru. Deoarece responsabilitatea de a informa autoritățile despre decesul unui cetățean revine în primul rând familiei, mecanismul de eliminare a înregistrărilor persoanelor decedate din registru nu oferă un schimb de date și corectări în timp util a cetățenilor decedați în străinătate sau în Transnistria.

Ar trebui să fie efectuat un audit cuprinzător al Registrului de Stat al Alegătorilor pentru a asigura acuratețea acestuia, inclusiv prin cooperare interinstituțională. Autoritățile ar putea continua să îmbunătățească mecanismele de eliminare a datelor persoanelor decedate din registrul alegătorilor.

În cea mai recentă actualizare înainte de cele două zile de scrutin, publicată pe 2 octombrie, CEC a anunțat că RSA (folosit atât pentru alegerile prezidențiale, cât și pentru referendum) a inclus 3,302,142 de alegători; dintre care 284,755 de alegători fără adresă înregistrată în Moldova, 274,475 rezidenți în Transnistria și 20,896 înregistrați preliminar pentru vot în străinătate (inclusiv 1,809 pentru votul prin corespondență) nu au fost incluși în listele alegătorilor tipărite și puse la dispoziția la secțiile de votare, dar acești alegători puteau fi înregistrați pe listele suplimentare în ziua scrutinului.⁴¹ Moldova are o diasporă foarte mare, estimată la aproximativ 1,1 milioane de persoane, din care doar 117,326 de cetățeni moldoveni sunt înregistrați oficial ca locuind în străinătate, în timp ce majoritatea rămân pe listele de alegători.⁴²

BESV-urile urmau să afișeze listele alegătorilor la sediile secțiilor de votare pentru a fi examinate de public, începând cu 30 septembrie. Unele BESV-uri le-au afișat la sediu, în timp ce altele le-au avut disponibile doar la cerere, în timpul orelor de lucru ale BESV-urilor; MOA BIDDО, de asemenea, a notat unele cazuri când listele alegătorilor puteau fi obținute doar în birourile primarilor sau ale registratorilor, în locul secțiilor de votare. În spiritul transparenței sporite, alegătorii au avut posibilitatea să verifice online datele sale înregistrate în RSA, precum și lista de alegători per secție de votare, cu datele personale redactate, și puteau să solicite corectarea datelor până la 13 octombrie. Deoarece nu există obligativitate legală de a actualiza listele alegătorilor între tururi de scrutin, acestea nu au fost puse, repetat, la dispoziția publicului pentru examinare înainte de turul doi, și aceleași liste tipărite pentru primul tur au fost folosite în ziua alegerilor din turul doi.⁴³ Cu toate acestea RSA este actualizat în continuu, astfel încât alegătorii nou eligibili, care au împlinit 18 ani între cele două tururi și alegătorii care și-au schimbat adresa, să poată fi adăugați pe listele suplimentare în ziua scrutinului din turul doi.

Alegătorii au putut să voteze la o altă secție de votare decât cea la care sunt înregistrați, dacă ei s-au pus la evidență cu o adresă temporară până la 25 septembrie sau au solicitat un certificat al alegătorului în absență. Votul mobil a fost disponibil la cerere pentru alegătorii din instituții medicale,

⁴⁰ Agenția de Servicii Publice menține Registrul de Stat al Populației.

⁴¹ Listele permanente a alegătorilor includ 2,710,856 de alegători înregistrați pentru primul tur și 2,709,867 pentru al doilea tur de scrutin.

⁴² See paragraph 247 of the 2020 Venice Commission [Report](#) on Electoral Law and Electoral Administration in Europe, which underlines the potential negative impact of turnout requirements in the absence of “an absolutely accurate voter register”.

⁴³ The voter lists printed for the first round had a separate signature column for the eventuality of a second round.

pentru deținuți și pentru cei imobilizați la domiciliu pe motiv de vârstă, dizabilitate sau boală. Alegătorii eligibili pentru votul mobil au trebuit să aplice la serviciu repetat pentru turul doi, indiferent dacă au fost sau nu înregistrați pentru votul mobil în primul tur, deoarece necesitatea acestor alegători de a le oferi votul mobil ar fi putut să se schimbe.⁴⁴ MOA BIDDO a observat că nu toate BESV-urile vizitate au fost deschise în timpul orelor de lucru; acest fapt a limitat oportunitatea alegătorilor de a aplica pentru vot mobil sau în absență, și de a verifica listele alegătorilor înainte de primul tur.

Verificarea electronică a buletinelor de identitate ale alegătorilor comparativ cu datele din RSA a fost efectuată prin intermediul SIAS.⁴⁵ Fiecare secție de votare a fost conectată în timp real la modulul SIAS cu acces la listele alegătorilor, iar operatorii au marcat fiecare alegător în sistem ca fiind votant cu scopul de a preveni votare repetată.

VII. ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

Conform Constituției, cetățenii eligibili să voteze pot candida pentru funcția de președinte dacă au cel puțin 40 de ani, au locuit permanent în Moldova timp de cel puțin 10 ani și sunt competenți în limba română. Cerința de rezidență este nejustificat de lungă, în contradicție cu angajamentele OSCE și standardele internaționale, iar procedura și criteriile pentru stabilirea competenței lingvistice nu sunt reglementate, lăsând loc pentru aplicări discriminatorii. Codul electoral din 2022 a introdus, de asemenea, educația superioară, adică o diplomă de licență sau echivalentă, ca cerință de eligibilitate, ceea ce este discriminatoriu și contravine angajamentelor OSCE, standardelor internaționale și bunelor practici.⁴⁶ Militarii activi, persoanele condamnate la închisoare sau cu antecedente penale neșterse pentru infracțiuni intenționate și persoanele lipsite de dreptul de a ocupa funcții de răspundere printr-o decizie finală a instanței nu pot candida.

Criteriul privind studii superioare pentru exercitarea dreptului de a candida la funcția de președinte ar trebui să fie eliminată, iar criteriul privind durata de reședință în țară ar trebui să fie examinată repetat în conformitate cu standardele internaționale. Procedura de testare a competenței lingvistice ar trebui să fie reglementată.

Candidații prezidențiali pot fi nominalizați de partidele politice și blocurile electorale sau, în cazul candidaților independenți, de grupuri de alegători. În mod constructiv, Codul Electoral din 2022 a permis alegătorilor să semneze pentru susținerea mai multor candidați, a introdus cerința de colectare a semnăturilor pentru partidele politice care nominalizează un candidat prezidențial și a clarificat regulile pentru nominalizarea candidaților și soluționarea disputelor, așa cum au recomandat BIDDO și Comisia de la Veneția.⁴⁷ Înregistrarea este un proces în două etape; entitățile nominalizatoare trebuiau mai întâi să înregistreze grupurile de inițiativă între 21 august și 31 august, iar aceste grupuri trebuiau apoi să colecteze și să depună între 15.000 și 25.000 de semnături de susținere între 21 august

⁴⁴ The deadlines for requesting absentee certificates and for registering for mobile voting were 19 October for the first round and 2 November for the second round. Electoral Code provisions for mobile voting applications include two deadlines – until 14:00 hrs. on the day before the election, or until 14:00 hrs. on election day, but only with the submission of a medical certificate.

⁴⁵ The SIAS has separate modules for voter identification, signature verification, observer accreditation, etc.

⁴⁶ Paragraph 7.5 of the 1990 [OSCE Copenhagen Document](#) states that the participating States should “respect the right of citizens to seek political or public office, individually or as representatives of political parties or organizations, without discrimination.” Article 25 in conjunction with Article 2 of the [ICCPR](#) requires that the right to be elected shall be ensured free from any discrimination. Paragraph 15 of [General Comment No. 25](#) “persons who are otherwise eligible to stand for election should not be excluded by unreasonable or discriminatory requirements such as education, residence or descent, or by reason of political affiliation.” See also guideline I.1.1.1c of the Venice Commission [Code of Good Practice in Electoral Matters](#).

⁴⁷ See the BIDDO and Venice Commission 2022 [Joint Opinion](#) on the draft Electoral Code.

și 20 septembrie.⁴⁸ CEC a luat în considerare 18 cereri și a înregistrat 13 grupuri de inițiativă.⁴⁹ Dintre acestea, 12 au depus ulterior documentele de nominalizare și listele de semnături de susținere.⁵⁰

În evaluarea nominalizărilor candidaților, CEC a analizat conformitatea documentelor depuse cu statutele partidelor nominalizatoare și procesele-verbale ale adunărilor lor și a luat în considerare dovezile care leagă candidații care pretind a fi independenți de partidele politice. Deși legea nu definește clar cum se stabilește statutul de independent, CEC a decis asupra înregistrării candidaților independenți într-o manieră consistentă, transparentă și obiectivă. Totuși, absența prevederilor legale pentru a stabili statutul de candidat independent ridică îngrijorări, deoarece poate deschide procesul pentru interpretare arbitrară.

S-ar putea lua în considerare modificarea cadrului legislativ pentru a stabili criterii clare pentru determinarea statutului de candidat independent.

CEC a efectuat verificarea semnăturilor în mod imparțial și obiectiv, respectând termenele legale și într-un proces deschis observatorilor și reprezentanților partidelor. A înregistrat, într-un proces incluziv, 11 candidați, dintre care 7 bărbați și 4 femei, oferind astfel alegătorilor o varietate de opțiuni politice. O nominalizare de candidat a fost respinsă din cauza lipsei numărului necesar de semnături valide.⁵¹

În mod constructiv, cadrul legal al referendumului include conceptul de susținători și oponenți ai unui referendum și cere înregistrarea pentru a participa la campania de referendum. Totuși, prevederea care permite doar partidelor politice și blocurilor electorale să se înregistreze la CEC ca participanți la referendum, excluzând astfel cetățenii, grupurile de cetățeni și organizațiile societății civile, rămâne restrictivă. Până la termenul limită din 20 septembrie, CEC a primit cereri de înregistrare de la 19 participanți potențiali la referendum și a înregistrat inițial 16.⁵² Partidul „Șansă” a fost ulterior radiat după ce o instanță a ordonat limitarea activităților partidului pentru trei luni, rezultând în 15

⁴⁸ A minimum of 600 signatures from at least 18 out of the 35 administrative-territorial units is required.

⁴⁹ The CEC questioned the candidates' independent status for four initiative groups and denied registration to three supporting: Vasile Bolea, the chairperson of the Renaissance Party; Avelin Tabarcea, for engagement in activities, including campaigning, for the Chance party; and Valentin Borodachi, a member of the We Build Europe at Home–PACE party. Vasile Tarlev, a fourth candidate claiming to be independent, had the initial registration of his initiative group revoked, but was ultimately registered as a party candidate (Future of Moldova). The initiative group of Valeriu Pleșca was denied registration because he was nominated by the European Social Democratic Party of Moldova while being president of the Christian Social Union of Moldova. His nomination was also not submitted in accordance with the nominating party's statute. The initiative group of Ludmila Corsun was denied registration after she failed to demonstrate Romanian language proficiency.

⁵⁰ The initiative group supporting Alexandru Arseni did not submit nomination documents and support signatures.

⁵¹ The initiative group supporting Igor Munteanu submitted insufficient valid support signatures.

⁵² The Victory electoral bloc was denied registration for failing to provide the CEC with the requested supplementary clarification on the agreement to form the bloc and for applying to register with the same name as one of the constituent parties, contrary to a CEC instruction. The We Build Europe at Home–PACE and the Victory parties were denied registration for failing to prove that the applications were submitted by those authorized by the party statute to do so and, in the case of Victory, for representing a “camouflaged electoral bloc”. In its 2014 [decision](#) on the parliamentary election results, the Constitutional Court stated that registering members of two or more parties on one party list should not be allowed and that members of two parties can only participate in elections together if the respective parties register as an electoral bloc.

participanți înregistrați.⁵³ CEC a înregistrat un total de 13 partide care susțin „da” și 2 care susțin „nu”.⁵⁴

VIII. CAMPANIA ELECTORALĂ

Alegerile prezidențiale au oferit alegătorilor opțiuni politice autentice. În timpul ambelor tururi ale campaniei prezidențiale, precum și al celei pentru referendum, participanții au putut face campanie liber, iar libertățile fundamentale de întrunire și exprimare au fost în general respectate. Deși mediul de campanie a fost afectat de interferențe din străinătate și eforturi active de dezinformare, campania candidaților înregistrați a rămas discretă pe parcursul ambelor tururi.

Conform legii, candidații electorali înregistrați pot participa la perioada de campanie de 30 de zile și pot face campanie până cu 24 de ore înainte de ziua alegerilor. Începerea perioadei oficiale de campanie pentru primul tur, pe 20 septembrie, a coincis cu termenul limită pentru candidații potențiali de a colecta și depune semnături, în timp ce înregistrarea candidaților de către CEC și soluționarea disputelor aferente erau în desfășurare; acest lucru a pus sub semnul întrebării principiul oportunităților egale de campanie și contravine paragrafului 7.6 din Documentul de la Copenhaga din 1990 al OSCE, altor standarde internaționale și bunelor practici.⁵⁵ Ca rezultat, doar patru din cei 11 candidați au putut începe campania de la 20 septembrie, în timp ce unii candidați au raportat întârzieri suplimentare la începutul campaniei lor, cauzate de regulile de finanțare a campaniei (a se vedea capitolul *Finanțarea campaniei electorale*).⁵⁶

Pentru a asigura condiții de campanie egale pentru toți candidații, cadrul legal ar trebui modificat astfel încât înregistrarea candidaților să fie finalizată înainte de începerea campaniei, incluzând procesul relevant de soluționare a disputelor, și ca aceștia să poată îndeplini cerințele de finanțare a campaniei înainte de începerea acesteia.

Înainte de primul tur și de referendum, o campanie neoficială din partea unor actori neînregistrați și iliciți s-a desfășurat concomitent cu campania oficială, iar cadrul electoral nu a oferit instrumente suficiente pentru a contracara o serie de nereguli care au afectat mediul de campanie.⁵⁷ Au existat dovezi credibile de interferență din străinătate, inclusiv oferirea de stimulente monetare ilicite pentru

⁵³ Two days before the November 2023 local elections, a Commission for Exceptional Situations, established in the context of a state of emergency declared due to the war caused by the Russian Federation’s invasion of Ukraine, ordered the de-registration of all candidates nominated by the Chance party, affiliated to the bloc “Chance, Duties, Realization” (Șansă, Obligații, Realizări, ȘOR) founded by Mr. Șor following the banning of the Șor Party. The order was based on claims of vote buying and violations of campaign finance rules, including the use of undeclared funds through sponsorship projects initiated by Mr. Șor. This was overturned by the Chișinău Court of Appeal in December 2023. In May 2024, the Ministry of Justice requested new restrictions based on the Chance party’s failure to comply with CEC requirements. On 16 August, the Bălți Court ordered a three-month suspension of the party, which was confirmed by the Bălți Court of Appeal on 11 September.

⁵⁴ The 13 parties supporting ‘yes’ were: Green Ecologist Party, Respect Moldova movement, Alliance of Liberals and Democrats for Europe, Coalition for Unity and Prosperity, Together Bloc, Party of Action and Solidarity, National Alternative Movement, Home Democracy Party, Alliance for the Union of Romanians, We- Political Party, Party of National Reunification- Home, European Social Democratic Party and the People’s Will Party. The two parties supporting ‘no’ were the Party of Communists of the Republic of Moldova (PCRM) and Renaissance. There is no option to register to campaign for a boycott of the referendum.

⁵⁵ Section I.2.3.a of the 2002 Venice Commission [Code of Good Practice in Electoral Matters](#), states that “Equality of opportunity must be guaranteed for parties and candidates alike”.

⁵⁶ Mr. Stoianoglo, Ms. Sandu, Mr. Usatii and Mr. Tarlev were registered by 20 September and launched their campaign activities on this day or shortly thereafter. The other seven candidates were registered by 24 September and within the legal deadline for signature verification, but six of them still had not begun campaigning a week after the official start of the campaign.

⁵⁷ On 18 October, the CEC held a [press conference](#) in which it called the conduct of election activities by unregistered subjects, including the Victory Bloc, unprecedented.

a influența alegătorii.⁵⁸ Potrivit autorităților Republicii Moldova și altor interlocutori, această interferență străină a provenit predominant din partea Federației Ruse și a forțelor politice pro-ruse.⁵⁹ Deși informațiile din partea autorităților au inclus acuzații de sprijin direct din străinătate pentru mai mulți candidați prezidențiali și partide politice, candidații nu au fost dezvăluiți de autoritățile competente și nu au fost luate măsuri împotriva acestora înainte de primul tur.⁶⁰ Mai mult, o varietate de actori care nu erau înregistrați ca participanți la referendum au fost observați făcând campanie atât offline, cât și online.

Pentru a asigura că cazurile de finanțare ilicită sunt abordate prompt și eficient, autoritățile ar trebui să revizuiască legislația și procedurile relevante pentru a elimina orice lacune care au împiedicat gestionarea cazurilor din alegerile și referendumul din 2024 și să îmbunătățească cadrul legal pentru a aborda pe deplin sursele și mijloacele de finanțare ilicită.

Perioada premergătoare turului doi a fost marcată de intensificarea investigațiilor asupra acestor scheme, incluzând percheziții suplimentare ale sediilor, rețineri de persoane, confiscări de materiale și emiterea de amenzi, iar agențiile de aplicare a legii au emis actualizări frecvente privind noile descoperiri.⁶¹ Totuși, interferența din străinătate care a afectat primul tur a continuat să se resimtă și în perioada premergătoare turului doi. Îngrijorările legate de impactul acestor activități ilicite au fost subliniate în mesajele de campanie ale doamnei Sandu, care a făcut apel la alegători să nu-și vândă voturile.⁶² Mai mult, între cele două tururi, poliția s-a implicat într-o campanie de informare publică prin telefon, mesaje text, rețele sociale și anunțuri în transportul public, supermarketuri și alte locații, îndemnând cetățenii să nu-și vândă voturile.

Autoritățile de stat, societatea civilă, partidele politice și mass-media ar putea îmbunătăți și mai mult inițiativele proactive pentru a aborda activitățile ilicite care influențează comportamentul alegătorilor, cum ar fi implementarea unor eforturi de educație civică pe termen lung și sistematic și consolidarea capacității, coordonării și cooperării între cei responsabili de combaterea cumpărării voturilor și finanțării ilicite a campaniilor.

⁵⁸ On 29 September, Mr. Șor posted a video in which he said he wanted to hire ‘ambassadors’ who were required to register via a Telegram Bot; those who register would be paid MDL 500 (EUR 26) and be tasked with assignments that would receive additional remuneration. According to Mr. Șor, “If you work well, and in the region where you work, the majority of the people will vote against the referendum, the bonus will be 5,000 lei.”

⁵⁹ On 3 October, the Anti-corruption Prosecutor's Office, in cooperation with the National Investigative Inspectorate, [announced](#) the seizure of materials belonging to “people affiliated with the criminal organization led by Ilan Șor ... made up of persons located on the territory of the Russian Federation”, and described a hierarchical scheme that included “the opening of accounts in the (Russian) commercial bank PromsvyazBank” for the purpose of receiving monetary incentives to influence the outcomes of the election and referendum.

⁶⁰ According to [the police](#), the 3 October seizure followed “several searches in the framework of a criminal case initiated regarding the illegal financing of political parties, initiative groups and electoral competitors (...) The persons affiliated with the criminal organization led by Ilan Șor were instructed to recruit people to participate in the electoral ballot for sums of money, and to be notified on the eve of the elections through groups in the Telegram application regarding the candidate to be voted for, as well as to vote with the option “no” in the Referendum”. Besides the press release, the police provided no other details. At a session on [7 October](#), the CEC stated to have received from the police notification of the topics discussed in the press conference but could do nothing about it, because the notification did not contain evidence on the names of the people involved or concrete evidence of illegal financing. In a [press conference](#) on 18 October, the CEC said that it would analyse any new information received from the police.

⁶¹ Authorities reported the network included 130 leaders throughout the country, nearly 2,000 poll workers, more than 50,000 activists, and more than 80,000 people who received between MDL 800 and 1,500 (EUR 41 to 77) to vote according to instructions; monetary incentives transferred through PromsvyazBank were estimated at USD 39 million in September and October. See the 26 October [statement](#) and [video](#) from the police.

⁶² In a 24 October [video](#) posted on Facebook, Ms. Sandu said that “If the justice system does not wake up at the last moment and turns a blind eye to the selling of the country, Moldova's future for decades will be at risk. Moldovans deserve to decide the future of their country without theft. Only your vote can protect the country.”

Înainte de prima zi a alegerilor din 20 octombrie, Guvernul a continuat să desfășoare o campanie publică amplă, oferind informații despre „beneficiile și oportunitățile oferite de” calitate de membru al UE, fără a oferi explicații obiective despre opțiunile propuse la referendum,⁶³ în timp ce partidul de guvernare a făcut campanie pentru opțiunea „da” la referendum. Deși bunele practici spun că nu este necesar să se interzică complet intervenția autorităților în sprijinul sau împotriva propunerii de referendum, ele îndeamnă autoritățile să nu se angajeze în campanii excesiv unilaterale, ci să arate obiectivitate.⁶⁴ Aceste practici au estompat linia dintre guvern și PAS ca un partid înregistrat pentru a face campanie la referendum, contravenind paragrafului 5.4 din Documentul de la Copenhaga din 1990 al OSCE. În afara PAS, puțini alți participanți la referendum înregistrați pentru „da” au făcut campanie activă; cele două partide înregistrate în sprijinul „nu” au făcut campanie mai ales online, adesea folosind un limbaj inflamator. Nu s-a observat ca vreun concurent să facă campanie pe conținutul amendamentelor constituționale propuse. Partenerii europeni au sprijinit activ parcursul european al Moldovei, inclusiv prin vizite la nivel înalt în timpul campaniei și anunțul unui pachet financiar de 1,8 miliarde de euro pentru sprijinirea dezvoltării economice a Moldovei;⁶⁵ momentul acestui anunț, care a venit cu 10 zile înainte de primul tur, a fost critica de opoziție.

MOA BIDDО a observat cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative pentru care nu au fost depuse plângeri oficiale, deși cu o campanie mai redusă în general pentru turul doi, acestea au fost mai puțin răspândite în timpul celui de-al doilea tur.⁶⁶ În turul doi, interlocutorii MOA BIDDО

⁶³ The [campaign](#), estimated to have cost [EUR 515,000](#), was launched on 8 July and was scheduled to end on 18 August, but materials were still widely observed after this date. The [website](#) of the government directly links to the “[Europa pentru tine](#)” (Europe for you) webpage, which included a countdown clock to the referendum and the assertion that “in order to live a good life you have to make the right choices”. It was also observed that local public institutions often displayed information on the EU. See Guideline I.3.1.d and the Explanatory Memorandum of the Venice Commission revised [Code of Good Practice on Referendums](#) on the need for authorities to provide objective material.

⁶⁴ The revised [Code of Good Practice on Referendums](#), states, “[t]he use of public funds by public authorities for campaigning purposes must be prohibited in order to guarantee equality of opportunity and the freedom of voters to form an opinion. In addition, the public authorities at every level (national, regional or local), must not engage in excessive, one-sided campaigning, but show objectivity.”

⁶⁵ Since the start of the presidential and referendum campaign on 20 September, these included the 4 October visit of Romanian Prime Minister, Marcel Ciolacu; the 10 October visit of the President of the European Commission, Ursula von der Leyen; the 15 October visit of foreign ministers of eight members of the Nordic-Baltic format - Denmark, Finland, Estonia, Iceland, Latvia, Lithuania, Norway, and Sweden. Ms. von der Leyen’s visit coincided with the announcement of a significant financial support package for Moldova of 1.8 billion Euro – the Growth Plan. On her Facebook page, Ms. Sandu called the visit “a clear message that we are strongly supported by our friends in the EU” and said that the financial plan “brings us closer to our goal of preparing the country for accession to the European Union by 2030”.

⁶⁶ The Electoral Code provides definition of administrative resources and specifies the persons to which such provisions apply. During the first-round, members of the cabinet campaigned for both Ms. Sandu and the referendum, some of whom did so by promoting programmes of the government, including the [Prime Minister](#), [Minister of Infrastructure and Regional Development](#), [Minister of the Environment](#), and [Minister of Culture](#). On 9 October, the government [announced](#) a one-time pension payment of EUR 120. The BIDDО EOM received reports from Bălți, Cahul, Nisporeni, Orhei, Sîngerei, and Strășeni that local officials and civil servants were involved in various aspects of campaigning at the local level. During the second round, some members of the cabinet continued to campaign for the incumbent while promoting government achievements, including Deputy Prime Minister and Minister of Economic Development and Digitalization, who issued several posts on visits to factories or business associations (on [23 October](#), [28 October](#) and [29 October](#)) to advocate for Ms. Sandu. On 24 October, the Minister of Foreign Affairs [wrote](#) of his campaign activities in Basarabeasca, where he promoted the installation of solar panels and the building of water towers, urging voters to “save Moldova” and vote for Ms. Sandu. On 30 October, Ms. Sandu [announced](#) pension benefits for citizens working in Italy and, on the same day, the Ministry of Labour and Social Protection [announced](#) that 31,000 pensioners will receive a one-time payment of MDL 2,300 (EUR 119). The BIDDО EOM also received allegations of the misuse of administrative resources at the local level, including the presence of campaign materials for Ms. Sandu in the Strășeni City Council lobby and the mobilization of education, healthcare, and other public-sector professionals to campaign for Ms. Sandu in Sîngerei. The BIDDО EOM received reports of similar instances in Cahul, Cantemir, and Criuleni.

au raportat cazuri de presiuni asupra cetățenilor pentru a vota în susținerea Doamnei Sandu, precum și rapoarte de intimidare împotriva susținătorilor PSRM.⁶⁷

Prevederile privind prevenirea utilizării abuzive a resurselor administrative, inclusiv aplicarea separației între funcțiile oficiale și activitatea de partid sau campanie a demnitarilor publici, asigurarea neutralității serviciului public și protejarea angajaților din sectorul public de orice influență nejustificată, ar trebui prevăzute mai clar în lege și aplicate corect.

Deși campania prezidențială din primul tur a fost competitivă, cu mesaje axate în principal pe politica externă a Moldovei, identitate și valori, probleme economice, emigrație și pensii, mesajele din turul doi au diferit semnificativ. Doamna Sandu a trecut la atacuri personale asupra integrității domnului Stoianoglo, încurajându-și susținătorii să aducă la urne alegătorii care s-au abținut în primul tur, iar domnul Stoianoglo a pus la îndoială realizările Guvernului, încercând să atragă un electorat mai larg.⁶⁸ În general discursurile de campanie au fost bogate în retorică negativă din partea unei varietăți de actori politici înainte de turul doi.⁶⁹ MOA BIDDО a observat cazuri de limbaj discriminatoriu folosit de susținătorii PAS pentru a-l ataca pe Domnul Stoianoglo.⁷⁰ Folosirea limbajului discriminatoriu a fost per general criticată.⁷¹

Probleme legate de drepturile femeilor nu au fost prezente în mesajele de campanie în niciunul dintre tururi. Deși limbaj discriminatoriu la adresa Doamnei Sandu ca femeie candidat a fost destul de limitat în primul tur, acesta a crescut în al doilea tur.⁷² MOA BIDDО a observat 59 de evenimente de campanie în primul tur, la care femeile au reprezentat 46% dintre participanți. Femeile au reprezentat 50% sau mai mult dintre participanții la evenimentele tuturor celor patru candidate femei; în toate cazurile, cu o singură excepție, femeile au reprezentat 36% sau mai puțin dintre participanții la evenimentele candidaților bărbați. Femeile au fost prezente ca vorbitori la 32 din evenimentele observate, reprezentând 42% dintre vorbitori. În al doilea tur, MOA BIDDО a observat patru evenimente de campanie, majoritatea din acestea fiind în susținerea Doamnei Sandu, cu femei bine reprezentate printre participanți și vorbitori.

⁶⁷ In Căușeni, two BIDDО EOM interlocutors reported that recipients of social assistance were notified that they would no longer receive benefits if they did not vote for Ms. Sandu, with a similar instance in Cantemir; in Fălești, PSRM claimed that government workers felt pressured to participate in campaign activities under the threat of losing their jobs. PSRM [reported](#) that two of their supporters had been attacked in Chișinău; police confirmed receipt of the report.

⁶⁸ Ms. Sandu discredited Mr. Stoianoglo's record as Prosecutor General and linked him to Mr. Șor and Mr. Platon; her [official campaign](#) warned of Moldova's isolation, including the loss of EU financial assistance, infrastructure support, and visa liberalization, should Mr. Stoianoglo come to power. Aiming to position himself as a technocratic candidate who would pursue both European integration and relations with Russia, Mr. Stoianoglo accused Ms. Sandu of being divisive, [saying](#) that she had undermined human rights and failed to deliver on anti-corruption and other reforms.

⁶⁹ [Campaign material](#) for Ms. Sandu called Mr. Stoianoglo a 'weak' and 'controlled' man, while members of PAS accused her opponent of being associated with 'thieves', 'thugs' and 'traitors'. See Facebook [post](#) of PAS Vice President and MP Radu Marian and Facebook [video](#) by Minister of Foreign Affairs Mihai Popșoi.

⁷⁰ On 21 October, multiple PAS supporters posted two videos on social media that used xenophobic language against Mr. Stoianoglo as an ethnic Gagauz. In the first video, one user declared: "We give the country to the hands of a Gagauz. If Stephen the Great were to wake up, he would die again seeing whom we put in charge." In the second video, another user said that "A Moldovan will never vote for a Gagauz. Gagauz means a traitor to the country."

⁷¹ Including [PAS](#) and the [Council for Equality](#) on 22 October, [Ms. Sandu](#) on 23 October, and the [Ombudsman](#) on 26 October. On 24 October, the police [announced](#) it had registered two cases of incitement to discrimination. First round presidential candidate Mr. Chicu also submitted a formal complaint to the Prosecutor's Office.

⁷² Following a 27 October debate between the two candidates, Mr. Lungu [wrote](#) on Telegram: "On Maia Sandu's podium during the debate, it would have been worth placing a bottle of valerian. This morning, Moldova saw its president in all her splendor: a nervous woman who began a conversation with insults and unfounded accusations." In an online broadcast posted on [Facebook](#) on 28 October, PSRM leader Dodon said: "Maia is not European, she's a dictator in a skirt... She is not psychologically stable."

Toți candidații au folosit rețelele sociale pentru a face campanie, inclusiv publicitate online.⁷³ Narațiunile online divizive și manipulative au fost comune și adesea reflectate în campanie offline din primul tur, amplificând discursul anti-LGBTI și temerile legate de extinderea războiului cauzat de invazia Federației Ruse în Ucraina către Moldova, vânzarea terenurilor moldovenești către străini și interzicerea Bisericii Mitropolitane, o mitropolie autonomă sub Biserica Ortodoxă Rusă.⁷⁴ Purtătorul de cuvânt al guvernului a făcut declarații publice pentru a demonta aceste narațiuni.⁷⁵ Guvernul și ONG-urile de asemenea au continuat să colaboreze cu platformele de rețele sociale, cu un anumit răspuns.⁷⁶ În contrast, s-a discutat puțin despre răspândirea conținutului online manipulator în turul doi, până în ultima zi a campaniei, când mai multe mesaje de email false au fost distribuite și demontate.⁷⁷

Autoritățile competente ar trebui să dezvolte și să implementeze mecanisme eficiente pentru monitorizarea campaniilor online, inclusiv printr-o implicare sistematică cu platformele de social media, pentru a contracara toate formele de conținut manipulator care pot submina încrederea publică în procesul electoral, comportamentul inautentic coordonat și retorica inflamatoare și discriminatorie.

IX. FINANȚAREA CAMPANIEI

Finanțarea campaniei este reglementată în principal de Codul Electoral revizuit din 2022 și de LPP, completate de reglementările și instrucțiunile CEC. Acestea creează, în general, o bază suficientă pentru transparența financiară, responsabilitatea și integritatea campaniei. Amendamentele din 2024 la Codul Electoral și LPP au introdus obligația pentru partidele politice de a angaja contabili certificați, au clarificat regimul donațiilor în numerar și au extins sfera controlului financiar în timpul campaniilor electorale. Totuși, prevederile ambigue legate de desfășurarea controalelor financiare în timpul campaniei, lipsa interdicțiilor explicite ale împrumuturilor și absența unei metodologii de audit financiar afectează soliditatea cadrului de finanțare a campaniei și diminuează certitudinea legală.

Ar trebui luată în considerare armonizarea și dezvoltarea în continuare a cadrului de finanțare a campaniei pentru a asigura claritatea și predictibilitatea acestuia, în special în reglementarea controalelor financiare și a auditorilor.

Toate tranzacțiile legate de campanie pentru grupurile de inițiativă și campaniile electorale trebuie să se facă prin conturi bancare.⁷⁸ Totuși, legea creează condiții favorabile pentru campania candidaților

⁷³ According to the Meta Ad Library, candidates advertising most frequently online in the first-round were Ms. Sandu, Mr. Usatii, Ms. Morari, and Mr. Chicu. During the second-round, the Meta Ad Library indicated that Ms. Sandu was the highest spender and Mr. Stoianoglo ranked in 15th place. Veaceslav Platon was the second-highest spender, with ads negatively targeting Ms. Sandu, while an unknown civil society organization (CSO) called “Moldova Free State” was the third-highest spender, with ads negatively targeting Mr. Stoianoglo.

⁷⁴ Certain campaign regulations are applicable to activities on social networks, for example, that campaign materials be distributed on a contractual basis and be marked as campaign advertising. Restrictions on aggressive, discriminatory or harmful content, symbols of foreign states and organizations, and images of foreign public figures also apply to campaigns on social media. As the online space remains unregulated, there is no clarity on enforcement.

⁷⁵ See the spokesperson’s public statement on “[How to recognize disinformation traps?](#)”

⁷⁶ On 10 October, at the request of the National Investigation Inspectorate, Telegram blocked the account of Mr. Șor and several of his associates. On 11 October, Meta [announced](#) it had removed several accounts as well.

⁷⁷ The [police](#) and [PAS](#) warned the public about fake emails and calls urging citizens to vote “for a certain electoral candidate” in exchange for financial compensation. The police also [warned](#) of a “new form of attack through fakes, through which journalists and public figures from the Republic of Moldova are threatened with death.” One organization also [debunked](#) a false message circulating in its name regarding Ms. Sandu’s health status.

⁷⁸ Small cash donations are allowed, subject to documentation, but cannot be used before they are transferred to the bank account. Separate bank accounts are required for the nomination and for election campaigns.

nominalizați de partid.⁷⁹ Mai mulți concurenți au informat MOA BIDDО că s-au confruntat cu obstacole la deschiderea conturilor și obținerea înregistrării fiscale, ceea ce a întârziat considerabil începutul campaniilor lor.⁸⁰

Campanii electorale pot fi finanțate din donații monetare și în natură de la persoane fizice și juridice, în valoare de 4,188 Euro și 8,376 Euro, precum și din fondurile partidelor politice.⁸¹ Partidele politice pot contribui până la limita totală a cheltuielilor de campanie de 3,350,000 Euro; partidele politice care primesc finanțare de stat pot folosi până la 70% din subvenții pentru scopuri de campanie.⁸² Donațiile din surse străine, municipale și anonime, precum și cele de la organizații de stat, religioase și caritabile sunt ilegale. Statul oferă timp de emisie gratuit, locuri de desfășurare a campaniei și spațiu publicitar, precum și împrumuturi fără dobândă, care urmează să fie parțial rambursate pe baza rezultatelor alegerilor.

Codul Electoral din 2022 a crescut limitele de finanțare a campaniei de la 0,05% la 0,1% din veniturile anuale ale statului.⁸³ Datorită modificărilor din ianuarie 2024 la Codul Electoral, care au permis desfășurarea simultană a unor alegeri și a unui referendum, limitele de cheltuieli de campanie și donațiile monetare au fost dublate pentru concurenții care participă la ambele campanii, electorală și de referendum.⁸⁴

Obligațiile de raportare financiară interimară sunt impuse concurenților și prestatorilor de servicii săptămânal, pe durata perioadelor de nominalizare a candidaților și de campanie electorală; rapoartele finale ale concurenților sunt necesare la trei zile după alegeri.⁸⁵ Termenele pentru rapoartele interimare din turul doi nu sunt aliniate cu termenele scurte ale celui de-al doilea tur, împiedicând o dezvăluire semnificativă.⁸⁶ Termenele pentru rapoartele finale nu permit timpul necesar pentru procesarea eficientă a datelor, posibil contribuind la numeroasele corecții introduse în rapoartele financiare ale majorității concurenților.⁸⁷

⁷⁹ Political parties may open the accounts before registration, while independent candidates may do so only after registration.

⁸⁰ Ms. Furtună, Mr. Ulianoschi and Ms. Vlah. Mr. Tarlev, who had been registered by the start of the official campaign, told the BIDDО EOM that he also faced such problems.

⁸¹ During the election period, EUR 1 was equal to MDL 19.15 approximately. Individuals can donate up to 30 per cent of their annual income, but not more than six average monthly salaries (MDL 83,760), while legal entities can donate up to 12 average monthly salaries (MDL 167,520). Donations from Moldovan citizens residing abroad, recipients of social benefits, and public servants are subject to additional limitations. Candidates may donate under the same rules as all other individuals.

⁸² The state funding is calculated based on the results in parliamentary and local elections, as well as the number of elected women and young persons. In 2024, a total of EUR 2,699,250 was allocated to political parties, of which PAS received EUR 1,318,055; PSRM – EUR 437,524, Our Party – EUR 181,557, PCRM – EUR 132,682, ESDP – EUR 110,374, while the remainder was distributed among other 37 political parties, each receiving less than EUR 100,000.

⁸³ The total limit is EUR 3,350,000, compared to EUR 953,000 for the 2020 presidential campaign.

⁸⁴ Only PAS and the Together Bloc nominated both a presidential candidate and registered to participate in the referendum, thereby affording both the opportunity for two funding streams and two sets of free media airtime, while candidates who were nominated by groups of citizens or by the political parties who did not participate in the referendum did not have this right.

⁸⁵ Advertising companies, media outlets and banks report weekly. In line with the relevant CEC resolution, banks report daily on all transactions from campaign accounts.

⁸⁶ Of the two interim reports for the second-round, the only report submitted and published prior to election day covers only three campaign days, while the second report on the remaining week of the campaign is submitted after election day.

⁸⁷ The last transfers from the accounts are allowed on the day after election day, which coincides with the submission of the last interim report covering the last week of the campaign. The accounts are to be suspended from the second day after election day, and the final campaign finance reports are due the following day.

Rapoartele trebuie să dezvăluie toate tranzacțiile legate de campanie, inclusiv contribuțiile în natură. În mod constructiv, CEC a stabilit metodologia pentru evaluarea valorilor contribuțiilor în natură.⁸⁸ Modificările din ianuarie 2024 au exclus cerința pentru concurenți de a depune situațiile financiare primare împreună cu rapoartele săptămânale de campanie, dar CEC poate solicita aceste documente în scopuri de control. Toți concurenții prezidențiali au respectat obligațiile de a depune rapoarte financiare de nominalizare și campanie, dar unii le-au depus târziu, rezultând în avertismente din partea CEC.⁸⁹ Nu toți concurenții la referendum au respectat uniform obligațiile de raportare a campaniei; unele rapoarte nu au conținut date adecvate în timp ce un partid a raportat târziu.⁹⁰

În campania prezidențială din primul tur, concurenții au cheltuit aproximativ 1,6 milioane Euro, jumătate din aceste fonduri fiind cheltuiți pe campaniile celor doi favoriți; aproximativ 1,24 milioane Euro sau 79,5% din toate cheltuielii au fost destinate publicității și materialelor promoționale. Cheltuielile de campanie ale Doamnei Sandu au constituit 686,850 Euro, în timp ce cheltuielile Domnului Stoianoglo s-au ridicat la 346,000 Euro.⁹¹ Cheltuielile totale pentru campanie pro-referendum au fost de aproximativ 185,000 Euro, iar cheltuielile oponentilor au fost de 66,000 Euro.⁹²

CEC supraveghează finanțele campaniei și are un spectru larg de puteri pentru a sancționa concurenții și a iniția controale la contestații sau *din oficiu*. CEC a publicat rapoartele privind finanțarea campaniei în termenul legal, dar din cauza capacității sale limitate, constatările supravegherii financiare au fost publicate, în general, la două săptămâni după depunerea rapoartelor respective, limitând controlul public înainte de ziua alegerilor. Rezultatele verificării raportului interimar din turul doi nu au fost publicate înainte de al doilea tur, ceea ce a afectat transparența.⁹³ Rezultatele controlului financiar urmează să fie publicate la șase luni după alegeri.

Conform CEC, verificarea costurilor raportate ale contribuțiilor în natură, costurile campaniei online și identificarea tranzacțiilor nedezevăluite au fost deosebit de problematice. Metodologia CEC privind controlul și supravegherea finanțelor campaniei bazează verificarea datelor raportate pe monitorizarea de teren, care trebuie realizată în cooperare cu CEC-urile. Totuși, capacitatea limitată și resursele umane și financiare disponibile administrației electorale pentru supraveghere la nivel central și local nu au permis o monitorizare constantă, diminuând eficacitatea acestei reglementări. CEC nu a avut capacitatea de a efectua monitorizarea internă a publicității online legate de campanie, în special cu privire la activitățile părților terțe.

⁸⁸ The methodology requires to determine an average cost of identical services or goods recorded over a three-months period.

⁸⁹ Only five presidential candidates uniformly complied with weekly reporting.

⁹⁰ In two cases, the fifth weekly report was submitted with the data from the fourth week of the campaign (8–14 October), which may signal that more importance was attached by the contestants to *pro forma* compliance with the reporting deadlines than to a meaningful disclosure.

⁹¹ Ms. Sandu reported consistent support by individuals and legal entities throughout the campaign, including numerous donations by public servants. A journalistic investigation reported considerable financial support to the campaigns of Ms. Sandu and Mr. Stoianoglo by several business owners channeled via different companies or their employees.

⁹² Among the pro-referendum contestants, PAS reported the largest expenditure, of EUR 171,200, while the next biggest campaign, by MAN, was EUR 12,150. Of the two opponents of the referendum, PCRM reported EUR 38,150, and Revival EUR 28,000. The CEC's financial control established that some expenses by the PCRM, including the work of volunteers, were not declared, while Renaissance did not provide adequate data, which resulted in a sanction.

⁹³ Paragraph 247 of the BIDDО and Venice Commission [Joint Guidelines on Political Party Regulation](#) states that "Voters must have relevant information as to the financial support given to political parties, as this influences decision-making and is a means of holding parties accountable."; paragraph 261 recommends "Reports providing oversight bodies and the public with preliminary information on campaign incomes and expenses of parties and candidates several days before election day".

Pentru a asigura o supraveghere cuprinzătoare și eficientă a finanțării campaniei, capacitatea Comisiei Electorale Centrale ar putea fi consolidată, inclusiv pentru monitorizare de teren și a campaniilor online.

Donățiile ilegale au fost solicitate să fie transferate la bugetul de stat.⁹⁴ Pentru majoritatea încălcărilor raportării sau cheltuielilor, CEC a optat pentru avertismente, în timp ce în mai multe cazuri de încălcări repetate, au fost impuse sancțiuni pecuniare, inclusiv retragerea subvențiilor de stat pentru două partide politice și suspendarea timpului de emisie gratuit pentru un candidat prezidențial.⁹⁵ În urma unei contestații prin care au fost aduse acuzații de finanțare ilicită în campanie primite de doi candidați în primul tur, care a fost coroborată de rapoartele poliției, CEC a inițiat un control financiar al celor doi candidați și patru partide politice, care urmează să fie finalizat până în martie 2025.⁹⁶ Deși legea prevede o gamă de sancțiuni, implementarea sa nu pare să fi servit scopului de a descuraja încălcările.⁹⁷

X. MASS MEDIA

A. MEDIUL MIJLOACELOR DE INFORMARE ÎN MASĂ

Peisajul mediatic în Republica Moldova este divers și a suferit schimbări semnificative în ultimii ani. Guvernul a adoptat mai multe măsuri pentru a contracara interferențele din străinătate și a reduce influența actorilor politici asupra mass media. Acestea includ închiderea numeroaselor posturi de televiziune și radio al căror conținut informațional și proprietate (beneficiar final) au fost considerate contrare intereselor de securitate ale Republicii Moldova; acordarea de puteri Serviciului de Informații și Securitate (SIS) pentru a bloca website-uri din același motiv; și adoptarea unei legislații care pedepsește răspândirea dezinformării în mass media audiovizuală.⁹⁸

Mass media continuă să sufere din cauza unei piețe slabe de publicitate, în timp ce jurnalismul independent și de investigație se bazează în mare parte pe finanțarea internațională. Statul a înființat un Fond de Subvenționare a Mass Media, care este programat să devină operațional în 2025 și, cu finanțare adecvată, ar putea reduce această dependență.

Legislația conține prevederi pentru a preveni concentrarea pieței mass media și pentru a asigura transparența proprietății posturilor de radio și televiziune.⁹⁹ Nici una din aceste prevederi nu se aplică

⁹⁴ The CEC cross-checks donors with civic and fiscal registers to verify compliance with the respective donation caps, and bank statements regarding the amounts of declared expenditures.

⁹⁵ All CEC decisions on campaign-finance related sanctions were upheld by the courts on appeals.

⁹⁶ Mr. Țicu alleged unlawful financing related by Mr. Tarlev and Ms. Furtună, *inter alia* from unlawful foreign sources via the criminal group affiliated with Mr. Șor; the police reported undeclared financial support of both candidates from the resources of four political parties of the Victory bloc, as well as from Future of Moldova.

⁹⁷ On occasions, some contestants informed the BIDDО EOM that they opted for violating the stringent campaign finance rules and being sanctioned. For example, the party for the Future of Moldova repeatedly violated the requirement of advance payment for campaign-related services. Even though the violations were of a prolonged nature and their material scope exceeded the legally prescribed margin, which under the law entails a candidate's deregistration, the sanctions imposed on them were only monetary.

⁹⁸ In 2022, the Code of Audiovisual Media Services (CAMS) was amended to define disinformation as "intentional spread of false information, created to harm a person, a social group, an organization or state security" and AVC was given powers to enforce it. Up to these elections, two television stations had been sanctioned for it. During the election campaign, the SIS blocked ten websites. Moreover, the messaging platform Telegram also banned numerous groups and individual users, mostly related to Mr. Șor, for violating Moldova's laws, as did Meta.

⁹⁹ The CAMS limits the number of broadcasting licenses to two per owner. It also prohibits holding them via intermediaries or making agreements between market players which would limit the competition and sets the thresholds for probes by the Competition Council. In addition, an enterprise with 35 per cent audience share is considered as controlling public opinion and requiring regulatory intervention. The [register](#) of audiovisual media owners is published on the AVC homepage.

mass media online, care, împreună cu platformele de rețele sociale, au devenit cele mai populare surse de informare politică din țară.¹⁰⁰

Pentru a crește transparență, cerințele de dezvăluire a proprietății mass media ar putea fi extinse la publicațiile online și cele printate.

Compania *Teleradio-Moldova* (TRM) este radiodifuzorul public, iar Consiliul Audiovizualului este regulatorul pentru radio și televiziune.¹⁰¹ În 2021 modificările legislative au permis controlul parlamentar direct asupra numirilor și demiterilor conducerii acestor instituții, eliminând astfel garanțiile împotriva posibilei interferențe politice și a influenței partidului politic dominant. De atunci, organizațiile internaționale precum Reprezentantul OSCE pentru Libertatea Mass Media (RFoM), BIDDО și Consiliul Europei au solicitat, în repetate rânduri, Guvernului să alinieze legislația la standardele internaționale.¹⁰²

Legislația ar trebui să prevadă garanții clare pentru independența autentică a Consiliului Audiovizualului, precum și a structurilor de conducere și supraveghere ale radiodifuzorului public și să elimine posibilitatea controlului politic.

Majoritatea interlocutorilor MOA BIDDО ne-au informat că condițiile pentru activitatea mass media fără impedimente din partea structurilor de stat s-au îmbunătățit. Totuși, hărțuirea jurnaliștilor continuă, desfășurându-se în mare parte online, cu jurnaliștii femei fiind vizati în mod particular. În timpul campaniei, mai mulți jurnaliști au fost supuși unor apeluri telefonice sau mesaje intimidante; au fost trimise emailuri false imitând adresele lor de email pentru a răspândi informații false sau manipulative; au fost primite amenințări online pentru investigații sub acoperire; ușa unui radiodifuzor public a fost vandalizată; și unii concurenți au făcut atacuri de reputație la adresa jurnaliștilor care au moderat debaterile electorale.¹⁰³

Autoritățile ar trebui să condamne atacurile asupra jurnaliștilor și utilizarea de către concurenți a unui limbaj care ar putea încuraja astfel de acțiuni și să investigheze rapid amenințările împotriva jurnaliștilor, inclusiv cele făcute online.

B. CADRUL JURIDIC PENTRU MASS-MEDIA

Libertatea de exprimare este consacrată în Constituție și este în general respectată, deși măsurile restrictive au avut un impact negativ. Majoritatea interlocutorilor MOA BIDDО au considerat aceste restricții drept un răspuns necesar și legitim la amenințarea reprezentată de narațiunile manipulative asupra securității naționale și coeziunii sociale. Totuși, unii au pus la îndoială procesul de adoptare a acestor măsuri, considerându-l pripit și opac, și au raportat că deciziile finale de retragere a licențelor nu s-au bazat întotdeauna pe conținutul emisiunilor care încalcă legile.¹⁰⁴ Mai mult, unii interlocutori au considerat că a rezultat într-un spațiu redus pentru exprimarea unei pluralități de opinii. De

¹⁰⁰ See [Moldova: Media Consumption and Audience Perception Results](#).

¹⁰¹ TRM has two TV channels, *Moldova 1* and *Moldova 2*, and three radio stations.

¹⁰² The 2021 amendments introduced the possibility to remove the AVC members and TRM Director General, as well as members of the TRM supervisory structure via parliament's dismissal of the annual report. It also moved the appointment of TRM's CEO under direct parliamentary control. See [statement](#) by the OSCE RFoM of 14 January 2022, and the [related legal analysis](#) of the 2021 amendments of the CAMS. In June 2022, the Committee of Ministers of the Council of Europe [requested](#) the authorities to bring the law in line with Council of Europe standards. The call [was reiterated](#) in March 2024.

¹⁰³ See [statement](#) issued on 16 October 2024 by seven Moldova's media rights CSOs. The BIDDО EOM recorded at least 12 such incidents.

¹⁰⁴ In a [statement](#) issued on 16 January 2024, a number of NGOs criticized the amendments which now make it possible for TV licenses to de facto be suspended without a court decision. They also criticized the fact that the amendments were passed without public consultations.

asemenea, a însemnat mai puțin control asupra acțiunilor Guvernului și Președintelui, întrucât mass media pro-europeană s-ar fi angajat în autocenzură pentru a nu afecta perspectivele de integrare a țării în Uniunea Europeană.

Legea prevede dreptul de acces la informație, iar instituțiile statutului sunt obligate să publice date în mod proactiv, dar implementarea efectivă a legii este inconsistentă. Defăimarea nu a fost încă eliminată din Codul Contravențional din 2008, ceea ce contravine standardelor internaționale.¹⁰⁵

În timpul campaniilor politice, acoperirea de către mass media audiovizuală este reglementată extensiv pentru a asigura corectitudine, acuratețe și imparțialitate. Aceste principii sunt descrise detaliat în Codul Electoral și Codul Serviciilor de Media Audiovizuale, precum și în reglementările CEC, care prevăd oportunități egale în publicitate, timp de emisie gratuit (5 minute la televiziune și 10 minute la radio pentru întreaga perioadă de campanie și un minute suplimentar pe zi la radiodifuzorul public), dreptul la replică și o perioadă de tăcere, și care, de asemenea, reglementează publicarea sondajelor de opinie.

Conform legii, mass media care intenționează să acopere campania sunt obligate să-și depună planurile editoriale la CA, care le aprobă, controlează execuția lor prin monitorizare și emite avertismente și amenzi în caz de neconformitate. Prin contrast, edițiile online și rețelele sociale sunt în mare parte nereglementate.¹⁰⁶

CA a aprobat toate cele 31 de planuri editoriale depuse de media audiovizuală și le-a monitorizat acoperirea prin rapoarte publice săptămânale. În mod constructiv, societatea civilă a fost implicată în rafinarea metodologiei de monitorizare, iar CA a externalizat o parte din muncă către ONG-urile media. CA a impus reglementările campaniei în mod eficient.¹⁰⁷ Candidaților și participanților la referendum li s-a acordat timp de emisie gratuit conform legii, iar contestațiile au fost adresate în timp util.¹⁰⁸

În aceste alegeri reglementarea strictă în combinație cu controlul scrupulos al CA a dus la o anumită reticență de a acoperi campania electorală și de referendum în prime-time-ul știrilor televizate monitorizate.¹⁰⁹ Unele companii media au declarat MOA BIDDО că, din cauza cadrului legal

¹⁰⁵ Paragraph 47 of the [General Comment No. 34](#) on Article 19 of the ICCPR stipulates that “States should consider the decriminalization of defamation”. See also the [2018 Joint Declaration](#) of the UN Special Rapporteur on Freedom of Opinion and Expression, OSCE RFoM and OAS Special Rapporteur on Freedom of Expression which envisages that the states: “ensuring that defamation laws are exclusively civil rather than criminal in nature and do not provide for excessive damages awards”.

¹⁰⁶ Since online media do not have to register as media service providers, no rules can be applied. In practice the ones who consider themselves media and follow professional and ethical rules of the profession observed CEC regulations on accreditation as well as on political advertising, the silence period, and the right of reply.

¹⁰⁷ The AVC issued over 50 fines, sanctioning all major television stations for offenses ranging from not following their editorial statements, placing electoral coverage outside dedicated the rubric, not respecting the norms about sign language or opinion polls, breaking the silence period, and campaigning on election day. The fine usually imposed was MDL 5,000 (around EUR 260) and was increased for repeated or more serious offenses, for example by framing Ms. Sandu more positively and Mr. Stoianoglo more negatively, which could potentially impact voters’ opinion (*Radio Moldova, R Live TV, JurnalTV, TV8, Cinema 1, N4, and Moldova 1* were fined for breaching neutrality or impartiality requirements). The public broadcaster was fined repeatedly and unsuccessfully tried to contest the AVC decisions in court.

¹⁰⁸ PCRM, Mr. Usatii and Mr. Țicu complained about the TRM decision to not air their free airtime spots. Mr. Usatii was requested to remove the sentence “I am in favour of banning LGBTI propaganda in schools” from the spot as it was deemed as potential incitement to discrimination. PCRM, as a referendum participant, wanted to criticize the president and used sexist language, which is contrary to rules for use of free airtime. Ms. Morari complained about *JurnalTV* for not airing her spot, and about *PRO TV* about distorting it. Only Mr. Țicu and Ms. Morari's complaints were partially or fully upheld.

¹⁰⁹ Before the first round, the four television stations monitored by EOM devoted only 16.96 combined hours in their primetime to political news (of which the public broadcaster *Moldova 1* only 1.93 hours).

complex și excesiv de prescriptiv, și-au limitat acoperirea politică sau au renunțat complet la aceasta pentru a evita amenzi. Nevoia de a descrie toate campaniile planificate în detaliu și de a obține aprobarea prealabilă a regulatorului, la fel, limitează libertatea editorială deplină.

Pentru a susține principiul libertății mass media în timpul unei perioade electorale, cadrul de reglementare a mass media ar trebui să fie revizuit pentru a acorda o mai mare independență editorială în acoperirea campaniei electorale, alături de sancțiuni dacă regulile de imparțialitate sunt încălcate.

C. MONITORIZAREA MASS-MEDIA DE CĂTRE MOA BIDDO [ACCES LA INFORMAȚII DETALIAȚE ÎN LIMBA ENGLEZĂ](#)

La data de 20 septembrie MOA BIDDO a început monitorizarea mass media pentru patru posturi de televiziune, un post de radio și cinci website-uri online.¹¹⁰ Refuzul Doamnei Sandu de a dezbate cu oricare dintre concurenții săi în primul tur i-a privat pe alegători de șansa de a compara direct ofertele politice ale candidaților. Totuși, în turul doi, Doamna Sandu și Domnul Stoianoglo au participat la un eveniment live în care și-au adresat întrebări reciproce. Această dezbatere a fost retransmisă pe principalele canale de televiziune și posturi de radio naționale și regionale, precum și a fost difuzată online pe site-uri de știri populare. Domnul Stoianoglo a refuzat să participe la alte dezbateri, organizate de radiodifuzori, acuzându-i de părtinire pro-guvernamentală.

Constatările MOA BIDDO a mass media au arătat că referendumul a fost abia menționat în știri, dar cea mai mare parte a acoperirii limitate a fost dedicată campaniei pentru „da”, în parte datorită numărului de susținători înregistrați.¹¹¹ Mai mult, posturile private, precum *JurnalTV* și *TV8*, care s-au declarat deschise pro-europene, au difuzat articole de opinie în sprijinul opțiunii „da”, iar *TV8* și-a difuzat propriile reclame proeuropene din cont propriu. Aceste inițiative au promovat puternic opțiune „da” și nu au oferit alegătorilor informații echilibrate pentru a face o alegere informată.¹¹² Numeroase publicații media private nu au organizat dezbateri deoarece prevalența opțiunii „da” ar fi condus la propagandă unilaterală. Pe rețelele sociale, informațiile manipulative despre posibilele efecte negative ale aderării la UE au fost răspândite, îndeosebi pe *Telegram*, *TikTok* și *Facebook*, platformele luând măsuri limitate pentru a aborda acest conținut. (see *Campaign Environment*).

Per total, combinată cu o acoperire extinsă a mass media online a știrilor politice, alegătorii au primit suficiente informații pentru a face o alegere informată. În timp ce radiodifuzorul public *Teleradio-Moldova* a acoperit candidații într-un mod factual, acesta nu și-a respectat obligația legală de imparțialitate, deoarece o mare parte a acoperirii sale de știri s-a adresat activităților Guvernului și Președintelui, cu puțin control asupra activității Doamnei Sandu în funcție sau analiză a deciziilor Guvernului. În primul tur, 42% din știrile *Radio Moldova* și 30% din cele ale *Moldova 1* au fost dedicate activității Guvernului, și 5% și 7%, corespunzător, activității Președintei. În turul doi, *Moldova 1* a acoperit cei doi candidați într-un mod mai echilibrat (13% pentru Guvern, 19% pentru Președinte și 16% pentru Domnul Stoianoglo), dar *Radio Moldova* a dedicat în continuare peste jumătate din știrile în emisie activității Guvernului și Președintei (36% și 22%, respectiv, și 18% pentru Domnul Stoianoglo). Aceste practici nu au asigurat un teren de joc egal pentru toți concurenții în ambele tururi.

¹¹⁰ The BIDDO EOM monitored public *Moldova 1* and private *JurnalTV*, *PRO TV*, and *TV8*, as well as public *Radio Moldova* during primetime hours (18:00–24:00 hrs.). The online news websites *newsmaker.md*, *noi.md*, *point.md*, *stiri.md*, and *zdg.md* were monitored qualitatively.

¹¹¹ Thirteen of the 15 registered participants in the referendum campaign were in favour of ‘yes’. Only 6 per cent of the overall news coverage was devoted to the referendum.

¹¹² Of the limited news coverage combined, referendum participants supporting the ‘no’ option received 9 per cent in the news and 3 per cent in all editorial programmes. The Victory Bloc, which was not registered but called for a ‘no’, received 28 and 8 per cent, respectively. Proponents of the ‘yes’ campaign received 54 per cent of news coverage and 85 per cent of editorial coverage.

În primul tur Doamna Sandu s-a bucurat de cea mai mare acoperire în general în calitatea sa oficială, dar și în calitate de candidat, fără o distincție clară între cele două roluri. Doamna Sandu a avut o acoperire semnificativ mai mare decât ceilalți pe două din cele patru posturi TV monitorizate, 32% la radiodifuzorul public *Moldova 1* (de trei ori mai mult decât următorii concurenți, Domnul Stoianoglo și Domnul Usatii) și 26% la *JurnalTV*, în timp ce celelalte două posturi TV au acoperit candidații într-un mod mai echilibrat, între 6% și 13% din acoperire pe *ProTV* și 1% până la 25% pe *TV8*. Tonul a fost în mare parte pozitiv sau neutru, dar toate posturile au demonstrat un anumit grad de părtinire în favoarea titularului, iar acoperirea Doamnei Furtună, Domnului Tarlev și Doamnei Vlah la *JurnalTV* a fost deosebit de negativă.¹¹³

În turul doi, radiodifuzorii au alocat cantități destul de egale de timp de emisie în buletinele lor de știri pentru ambii candidați, cu un timp ușor mai mare alocat Doamnei Sandu, care a fost, de asemenea, favorizată semnificativ în tonul acoperirii.¹¹⁴ Doamna Sandu a fost acoperită aproape exclusiv într-un mod pozitiv sau neutru, iar acoperirea negativă a campaniei sale a fost neglijabilă. Între timp, mass media monitorizată a acoperit candidatura Domnului Stoianoglo mai critic, inclusiv printr-o acoperire mai puțin pozitivă și uneori negativă în programele editoriale.¹¹⁵

XI. RECLAMAȚII ȘI CONSTESTAȚII

Accesul la căi legale de protecție a drepturilor individuale este asigurat pentru alegători, concurenți electorali, participanți la referendum, observatori și membrii organelor de administrare electorală. Acțiunile, inacțiunile și deciziile comisiilor electorale pot fi contestate la comisia superioară și în instanțe. Contestațiile privind activitățile candidaților prezidențiali și participanților la referendum trebuie depuse la CEC. La fel CEC decide asupra contestațiilor legate de încălcările regulilor de campanie și finanțare, în timp ce plângerile legate de mass media sunt soluționate de CA. Curtea de Apel Chișinău (CAC) decide asupra contestațiilor împotriva deciziilor CEC și CA; deciziile CAC pot fi, la rândul lor, atacate la Curtea Supremă de Justiție (CSJ), care este instanța finală de revizuire.

Deși termenele de soluționare a litigiilor respectă bunele practici internaționale, cronologia pentru soluționarea disputelor privind înregistrarea candidaților nu asigură un remediu eficient, limitând oportunitățile candidaților potențiali de a face campanie în condiții egale.¹¹⁶ CEC nu a publicat toate

¹¹³ *Moldova 1* and *ProTV* covered all candidates in almost exclusively positive or neutral tone. On *JurnalTV*, 60 per cent of coverage of Ms. Furtună was negative and 13 per cent positive, of Mr. Tarlev 50 per cent negative and 21 per cent positive, of Ms. Vlah 46 per cent negative and 9 per cent positive, and of Mr. Ticu 32 per cent negative and no positive. The rest of contestants were covered in a fairly balanced manner. On *TV8*, Ms. Morari's coverage was 33 per cent negative and 44 per cent positive, Mr. Tarlev's 11 was per cent negative and 44 per cent positive, and Ms. Furtună's was 8 per cent negative and 26 per cent positive. The tone of the coverage of the remaining contestants was neutral or positive.

¹¹⁴ Ms. Sandu received 60 per cent of news coverage on *ProTV*, 54 per cent on *Moldova 1*, 43 per cent on *JurnalTV* and 48 per cent on *TV8*. Mr. Stoianoglo received 40 per cent on *ProTV*, 46 per cent on *Moldova 1*, 57 per cent on *JurnalTV*, and 52 per cent on *TV8*. Coverage of the government was limited at 5 per cent on *JurnalTV*, 3 per cent on *TV8*, and 2 per cent on *ProTV*.

¹¹⁵ On *Moldova 1*, Ms. Sandu was portrayed 56 per cent positively and 44 per cent neutrally, while Mr. Stoianoglo's coverage was 5 per cent negative, 12 per cent positive, and 84 per cent neutral. On *ProTV*, Ms. Sandu was portrayed positively in 63 per cent of news and editorials and Mr. Stoianoglo in 17 per cent, while 1 per cent of his coverage was negative. On *TV8*, Ms. Sandu had no negative coverage and Mr. Stoianoglo had 4 per cent, while the positive coverage amounted to 31 and 18 per cent, respectively. The most critical was *JurnalTV*, where Mr. Stoianoglo was covered 12 per cent negatively and 13 per cent positively, while Ms. Sandu's respective coverage was 40 per cent positive and 60 per cent neutral, with no negative tone present.

¹¹⁶ In total, 21 of 28 campaign days may be impacted. In case of close to deadline submission, the verification of registration documents may take place in the first week of the campaign; first instance litigation takes up to 7 days (in practice, the courts require 2 extra days to issue motivated decisions); appeals to the SCJ would further take additional 7 campaign days. See Article 2 (3) of the 1966 ICCPR that requires "to ensure that any person

contestațiile depuse, în special cele care acuzau utilizarea abuzivă a funcției sau a resurselor administrative, limitând transparența. CAC și CSJ au emis constant decizii hotărâri care au inclus o analiză a cazurilor și argumente pentru concluziile lor, inclusiv pentru deciziile de inadmisibilitate. Totuși, deoarece partea argumentativă a hotărârilor judiciare nu era disponibilă imediat după adoptarea acestora, în mai multe cazuri, CEC și-a revizuit deciziile reîntoarce de justiție fără textul complet al hotărârilor respective. În mod constructiv, cazurile au fost revizuite în ședințe publice, iar părțile au avut oportunitatea de a-și prezenta argumentele în conformitate cu standardele internaționale.

În ciuda competenței de a examina contestațiile privind activitățile concurențelor, CEC a considerat majoritatea contestațiilor ce indicau încălcări ale campaniei de către titular, utilizarea abuzivă a funcției și resurselor administrative, drept inadmisibile și le-a trimis altor agenții fără o examinare publică. Acest fapt, împreună cu revizuirea prelungită a acestor aspecte pe care le-au examinat, și inconsistența în determinarea admisibilității, a stârnit îngrijorări cu privire la imparțialitate, precum și au eșuat în a asigura cale de remediu legal în timp util.¹¹⁷ Mai mult, deoarece instanțele au menținut majoritatea deciziilor privind inadmisibilitatea, unele cazuri importante legate de campanie nu au fost examinate în fond de către instanțe,¹¹⁸ ceea ce este în contradicție cu angajamentele OSCE și bunele practici internaționale.¹¹⁹ Nici CEC, nici poliția, nici Oficiul Procurorului Anticorupție nu au oferit informații publice despre modul în care au fost soluționate acuzațiile cu privire la utilizarea abuzivă a resurselor administrative de către Guvern și alte încălcări în campanie, presupus comise de PAS.¹²⁰ Interlocutorii MOA BIDDО au exprimat încredere scăzută în mecanismul de soluționare a disputelor electorale, invocând complezența justiției față de acțiunile autorităților.¹²¹

Pentru a asigura o soluționare eficientă a disputelor electorale, autoritățile electorale și judiciare ar trebui să evite o abordare excesiv de formalistă a admisibilității contestațiilor și să asigure examinare substanțială a contestațiilor. Autoritățile ar trebui să abordeze proactiv acuzațiile privind cazuri de abuz a resurselor administrative și a funcției în alegeri.

Din momentul anunțării alegerilor, 35 de decizii CEC au fost atacate la CAC, dintre care 26 au fost ulterior revizuite de CSJ. CAC a respins toate cu excepția a trei contestații ca fiind nefondate sau inadmisibile; CSJ a respins trei contestații împotriva deciziilor în fond ale CAC și 22 ca fiind

whose rights or freedoms are ... violated shall have an effective legal remedy". See also Article 13 of the European Convention on Human Rights.

¹¹⁷ The CEC could not reach a decision on two cases alleging campaign violation and the misuse of administrative resources by the incumbent, due to the lack of consensus among the members. Moreover, several complaints alleging that the incumbent's campaign materials violated the law and infringed the rights of another contestant were denied as inadmissible by the CEC for lack of competence, while a similar complaint by PAS against another contestant was decided on merits with sanctions.

¹¹⁸ Upon judicial review, CEC decisions were as a rule considered by the CCA and SCJ to fall within the scope of its administrative discretion. The SCJ overturned three CCA decisions supporting the CEC, as it found its review insufficient and one-sided, due to the CCA failure to examine the arguments of the applicant and based on a narrow interpretation of the law.

¹¹⁹ Paragraph 5.10 of the 1990 [OSCE Copenhagen Document](#) states that "everyone will have an effective means of redress against administrative decisions, so as to guarantee respect for fundamental rights and ensure legal integrity". Paragraph II.3.3.(b) of the Venice Commission [Code of Good Practice in Electoral Matters](#) states that "[the appeal] procedure must be simple and devoid of formalism, in particular concerning the admissibility of appeals."

¹²⁰ Twelve complaints were announced or published, and the BIDDО EOM was informed of at least 8 similar unpublished complaints. Among the 12 formally decided complaints, 3 were decided on merits, 1 was granted upon appeal, 2 were denied, and the remaining 6 were dismissed as unfounded or inadmissible.

¹²¹ The 2023 [GRECO Evaluation report](#) states: "In the Fourth Evaluation Round, dealing with corruption prevention in respect of parliamentarians, judges and prosecutors, only 33 percent of all recommendations have been fully implemented to date." In the [2020 Compliance Report](#), GRECO concluded that "the low level of compliance with the recommendations is globally unsatisfactory." The [2023 Public Opinion Barometer](#) by the Public Policy Institute showed that only 10.7 per cent of respondents considered the judiciary as independent.

inadmisibile, în timp ce trei au fost aprobate. Șase contestații au fost depuse la CAC împotriva CEC pentru nerespectarea adoptării deciziilor formale. Două cazuri au fost respinse, în timp ce CAC a obligat CEC să revizuiască celelalte patru cazuri și să adopte o decizie formală.

În timpul campaniei, poliția și Centrul Național Anticorupție au anunțat despre multiple cazuri de contravenții sancționate cu amenzi pentru acceptare de mită pentru vot.¹²² Potrivit organelor de drept, amenziile au fost impuse alegătorilor care au primit transferuri de mijloace bănești printr-o anumită bancă străină sau plăți în numerar; în unele cazuri, acestea au fost susținute de admiterea explicită a vinovăției din partea alegătorilor. Acest lucru a ridicat întrebări despre standardul de probă aplicat pentru a stabili primirea de mită și dacă organele de drept au respectat uniform regula de a nu impune amenzi celor, care au admis voluntar cumpărarea pasivă de voturi.

Legea nu prevede în mod explicit, dacă contestarea rezultatelor la nivel local este o condiție prealabilă pentru contestarea rezultatelor finale;¹²³ acest lucru a afectat claritatea în ceea ce privește baza pentru contestarea rezultatelor la nivel național. În practică, contestarea deciziei CEC privind rezultatele naționale este problematică, deoarece CAC și CSJ la examinare în apel interpretează aplicarea deciziei CEC privind rezultate ca un calcul aritmetic, ceea ce le determină să respingă drept inadmisibile orice apeluri care contestă integritatea rezultatelor din cauza încălcărilor..¹²⁴

Conform legii, Curtea Constituțională validează rezultatele finale și decide asupra renumărării pe baza concluziilor privind fondul contestațiilor de către CEC sau CAC și CSJ în apel. În jurisprudența sa, Curtea a clarificat că nu este autorizată să examineze probe sau să revizuiască decizii judecătorești sau administrative, dar poate doar să decidă dacă încălcările stabilite de CEC sau instanțele de apel sunt suficiente pentru a impune o renumărare.¹²⁵ În același timp, CAC și CSJ au avut o interpretare diferită a jurisdicției lor, lăsând contestațiile în care s-a invocat negarea dreptului de vot ca argument pentru invalidarea rezultatelor referendumului fără evaluare pe fond, considerându-le ca fiind de competența Curții Constituționale.

Abordarea formalistă a deciziilor privind rezultatele și eșecul de a revizui pe fond contestațiile legate de alegeri subminează eficiența sistemului de soluționare a disputelor electorale. Mai mult, contrar unei recomandări BIDDО și a Comisiei de la Veneția, prevederile Codului Electoral privind invalidarea rezultatelor alegerilor nu au fost clarificate pentru a asigura un standard clar de probă, necesar pentru a recunoaște că rezultatele au fost afectate de încălcări.¹²⁶ În plus, legea nu menționează posibilitatea invalidării parțiale a rezultatelor și a renumărării parțiale a voturilor.¹²⁷

¹²² Passive electoral corruption was introduced as a misdemeanour into the Contraventions Code in 2024.

¹²³ Paragraph II.3.3.(c) of the Venice Commission [Code of Good Practice in Electoral Matters](#) states: “The appeal procedure and, in particular, the powers and responsibilities of the various bodies should be clearly regulated by law, so as to avoid conflicts of jurisdiction (whether positive or negative). Neither the appellants nor the authorities should be able to choose the appeal body”.

¹²⁴ In its decision upon an appeal against the CEC decision on the referendum results, the CCA *inter alia* stated that the scope of the contested CEC decision included only the arithmetical data, and did not concern any conclusions as to the legality of the electoral process, which excluded the possibility to contest the adequacy of the data based on circumstantial evidence.

¹²⁵ See paragraph 19 of the Constitutional Court [decision No. 34/2016](#), and paragraphs 14 and 15 of [decision No. 24/2024 \(in Romanian language\)](#).

¹²⁶ BIDDО and Venice Commission [2022 Joint Opinion](#) on the draft Electoral Code states “The evidence requirement for declaring elections null and void is not clearly set out. [...] In case of an electoral dispute that may lead to declaring elections null and void, [that] will be the key question to decide. It is important that the evidence requirement is clear and undisputed.”

¹²⁷ Paragraph II.3.3.(e),(f) of the Venice Commission [Code of Good Practice in Electoral Matters](#) states: “The appeal body must have authority to annul elections where irregularities may have affected the outcome. It must be possible to annul the entire election or merely the results for one constituency or one polling station.”

Pentru a oferi un mecanism de contestare a rezultatelor alegerilor, cadrul legal ar trebui să specifice clar baza și procedura pentru contestarea rezultatelor naționale și probe necesare pentru a însoți astfel de contestații. Alegătorilor ar trebui să i le se asigure, prin lege și în practică, oportunitatea de a contesta rezultatele în fața unei instanțe, cel puțin acolo unde un cvorum rezonabil de alegători depune apelul.

În conformitate cu bunele practici, cadrul legal ar trebui revizuit pentru a prevedea invalidarea parțială și totală a rezultatelor și renumărării în timp util la diferite nivele.

XII. OBSERVAREA ALEGERILOR

Codul electoral prevede observarea întregului proces electoral, inclusiv votul în afara țării și dreptul de acces la toate informațiile și materialele electorale pentru observatorii naționali și internaționali. Observatorii naționali pot fi desemnați de către ONG-uri și instituții care desfășoară instruire și cercetare în domeniul alegerilor. Concurenții electorali nu pot numi observatori, dar au dreptul să nominalizeze reprezentanți la fiecare nivel al administrației locale.

Codul electoral acordă observatorilor naționali dreptul de a trimite notificări cu privire la neregulile observate. Notificările sunt transmise autorităților electorale printr-o platformă online conectată la SIAS, permițându-le să revizuiască prompt cazurile raportate. Datele statistice privind observatori înregistrați au fost publicate online în timp real, sporind transparența.

În total, CEC a acreditat observatori internaționali din 55 de organizații și observatori naționali din 7 organizații, într-un proces incluziv. Observatorii naționali și internaționali au putut aplica pentru acreditare adițională între tururi, iar acreditările emise pentru primul tur au rămas valabile. Asociația Promo-LEX, cea mai mare organizație de observatori naționali, a desfășurat observarea alegerilor pe termen lung și la scară largă. CEC a refuzat acreditarea pentru aproximativ 775 de observatori nominalizați de două ONG-uri, după ce s-a demonstrat că aceștia erau afiliați partidului Șansă. CEC a refuzat acreditarea pentru nouă observatori potențiali din cadrul MIOA și a informat MIOA că aceste decizii au avut la bază datele din verificările efectuate de Serviciul de Informații și Securitate.

XIII. ZIUA ALEGERILOR

În ziua alegerilor din primul tur, MIOA a observat deschiderea în 118 secții de votare și votul în 1,202 secții de votare în întreaga țară. Numărarea voturilor a fost observată în 117 secții de votare, iar centralizarea rezultatelor de vot în 36 de Consilii Electorale de Circumscripție. Pentru ziua alegerilor din turul doi, deschiderea a fost observată în 71 de secții de votare, iar votul a fost observat în 846 de secții de votare din întreaga țară. Numărarea voturilor a fost observată în 69 de secții de votare, iar centralizarea în 36 de CEDC.

A. ZIUA ALEGERILOR, PRIMUL TUR

Ziua alegerilor din primul tur a fost calmă și ordonată, cu o prezență de 51,68% pentru alegerile prezidențiale și 50,72% pentru referendum. CEC a început să publice rezultatele preliminare ale alegerilor pe website la scurt timp după ora 22:00 în noaptea alegerilor, contribuind astfel la transparență. Femeile au reprezentat 88% dintre membrii BESV și 89% dintre președinții BESV. În mod constructiv, buletinele de vot în cinci limbi minoritare au fost disponibile în acele BESV care le-au solicitat de la CEC.¹²⁸

¹²⁸ A se vedea [datele CEC](#) cu privire la numărul de buletine de vot în limbile minorităților solicitate de fiecare CEDC.

Deschiderea a fost evaluată în toate cele 118 de secții de votare. Procedurile de deschidere au fost observate în mare parte, dar observatorii MIOA au raportat cazuri izolate de erori și omisiuni procedurale, inclusiv trei cazuri în care urnele de vot nu au fost sigilate corespunzător și două cazuri în care numerele de serie ale sigiliilor pe urnele de vot nu au fost introduse în formularul de deschidere.

Observatorii MIOA au evaluat pozitiv procesul de votare în 99% din cele 1,202 de secții de votare observate, descriind procesul ca fiind bine organizat și calm. Evaluările negative, puține la număr, au fost legate în mare parte de cazuri de intimidare sau presiune asupra alegătorilor (7 cazuri raportate), încercări de influențare a alegătorilor (4 rapoarte) sau tensiuni în interiorul și în jurul secțiilor de votare (2 rapoarte). Observatorii MIOA, de asemenea, au raportat despre persoane care nu erau membri ai BESV, dar duceau evidența alegătorilor care au votat în câteva secții de votare observate. În două secții de votare MIOA a observat direct indicatori de cumpărare a voturilor. Contrar procedurilor, în 9% din secțiile de votare observate, nu tuturor alegătorilor li s-a oferit opțiunea de a primi doar un buletin de vot. Cozi lungi de alegători care așteptau să voteze au fost notate în fața la 2% din secțiile de votare, iar cazuri de aglomerare în interior au fost observate în cazul la 3% din secțiile de votare. În 2% din secțiile de votare observate, urnele de vot nu au fost sigilate corespunzător. Aranjamentul interior nu a fost potrivit pentru alegătorii cu dizabilități în 24% din secțiile de votare observate, iar în 65% din acestea nu au fost oferit acces independent în secție pentru alegătorii cu dizabilități.

Pentru a asigura participarea egală a persoanelor cu dizabilități sunt necesare eforturi suplimentare din partea autorităților pentru a facilita accesul independent la secțiile de votare ale alegătorilor cu mobilitate redusă.

Observatorii naționali au fost prezenți în 46% din secțiile de votare observate, contribuind la transparența proceselor. Reprezentanții candidaților au fost prezenți în 96% din secțiile de votare observate; deși aceștia au fost observați interferând în lucrul BESV în 12 secții de votare. Observatorii MIOA au raportat prezența unor persoane care se identificau drept „observatorii lui Șor” în mai multe secții de votare.

Sistemele de identificare a alegătorilor și de verificare electronică în secțiile de votare observate au fost eficiente, cu foarte puține cazuri izolate în care SIAS nu a funcționat corespunzător. În 11% din secțiile de votare observate unul sau mai mulți alegători au fost respinși sau redirecționați către o altă secție de votare, în mare parte din motiv că acești alegători nu erau pe lista alegătorilor acelei secții sau nu au putut prezenta un document de identitate corespunzător.

Majoritatea alegătorilor și-au marcat buletinele de vot în secret; cu toate acestea, aranjamentul secțiilor de votare și poziționarea camerelor video, care înregistrau urnele de vot, nu au asigurat secretul votului în 7% din secțiile de votare observate. Au fost observate și câteva cazuri de vot în grup (1%).

Pentru a asigura secretul de vot ar trebui de depus eforturi suplimentare pentru alocarea unor spații adecvate pentru secțiile de votare, care să permită o poziționare mai bună a cabinelor de vot. Orice utilizare a camerelor video în secțiile de votare ar trebui să asigure că secretul de vot este protejat.

Aproximativ 104 din cele 117 de proceduri de numărare a voturilor observate de MIOA au fost evaluate pozitiv. Totuși, MIOA a evaluat negativ numărarea voturilor în 13 secții de votare observate, din cauza nerespectării procedurilor prescrise și a erorilor sau omisiunilor procedurale, în unele cazuri semnificative. 11 BESV nu au numărat semnăturile pe lista alegătorilor, iar 16 nu au păstrat în siguranță ștampilele de vot înainte de deschiderea urnei de vot. În jumătate din procedurile de

numărare observate, președintele BESC nu a arătat fiecare buletin de vot tuturor celor prezenți. Determinarea validității buletinelor de vot a fost uneori problematică, întrucât nu s-a făcut în conformitate cu legea (8 cazuri), nu a fost consecventă (5 cazuri) sau, în caz de dispută, nu a fost decisă prin votul BESV (34 de cazuri de numărare). În 29 de cazuri de numărare, BESV a avut probleme la completarea proceselor verbale privind rezultatele votării, și în 8 cazuri cifrele anunțate nu au fost introduse corect în procesele verbale respective. În 17 secții de votare unde a fost observată procedura de numărare a voturilor, procesele verbale au fost semnate din timp, iar în 48 de cazuri, copiile proceselor verbale nu au fost afișate la intrarea în secția de votare, afectând negativ transparența proceselor.

Centralizarea rezultatelor votării a fost observată în toate cele 36 CEdC pentru votul din țară și a fost evaluată pozitiv în toate, cu excepția a trei din ele. În cazul la șase CEdC spațiile nu au fost adecvate pentru primirea materialelor electorale de la BESV, și în cazul altor cinci nu toți au avut o vedere clară asupra procedurilor. În 10 CEdC, nu toate procesele verbale au fost reconciliate corect.

Pentru a asigura procese de numărare și centralizare eficiente, corecte și transparente a rezultatelor votării sunt necesare eforturi suplimentare pentru a crește capacitatea BESV-urilor de a respecta procedurile și pentru a alocă spații adecvate pentru CEdC.

CEC a primit 5 plângeri legate de referendum din partea partidului „Renaștere”, toate referindu-se la afișarea steagurilor UE în secțiile de votare. La CEC a fost depusă o plângere privind alegerile prezidențiale de la un membru al biroului electoral.¹²⁹ CEC a trimis toate cazurile către CEdC respective.¹³⁰ În ziua alegerilor, poliția a informat publicul despre 146 de cazuri raportate de încălcări legate de alegeri, toate fiind în curs de investigare până la sfârșitul votării.¹³¹

B. ZIUA ALEGERILOR, AL DOILEA TUR

Ziua alegerilor din turul doi s-a desfășurat într-un mod calm și ordonat, iar prezența la vot anunțată de CEC a constituit 54,3%. CEC a comandat același număr de buletine devot ca și în primul tur, inclusiv în aceleași cinci limbi minoritare.¹³² CEC a început să posteze rezultatele preliminare pe website-ul său în jurul orei 22:00 în noaptea alegerilor, contribuind la transparența procesului. Încălcând regulile de tăcere electorală, PAS trimitea mesaje de text, iar Doamna Sandu a postat video-uri și câteva postări pe contul său de rețele sociale, apelând la oameni să voteze. Au fost făcute amenințări cu bombă în mai multe secții de votare atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și în străinătate.

Procesul de deschidere a secțiilor de votare a fost evaluat pozitiv în toate cele 71 de secții observate. Procedurile au fost aproape mereu respectate, iar observatorii MIOA au raportat cazuri izolate de erori și omiteri procedurale, inclusiv trei cazuri în care urnele de vot nu au fost sigilate în mod corespunzător.

¹²⁹ The complaint concerned an unlawful attempt to substitute a PEB chairperson in Tocuz due to internal conflicts.

¹³⁰ The CEC informed that election-day complaints submitted to PEBs around the country primarily concerned display of campaign materials and attempts of unauthorized individuals to enter polling stations as candidate representatives. No information on actions or decisions on such complaints was published.

¹³¹ The police reported 32 cases of voters photographing ballots; 14 cases of destruction of ballots; 9 cases of vote buying; 15 cases of breach of the campaign silence; 9 cases of display of unlawful campaign materials; 11 cases of organized transportation of voters to polling stations; 2 cases of group voting; 1 case of stealing ballots; 8 cases of violations of the right to vote; 2 cases of hampering the work of PEBs; 1 case of theft of a PEB stamp; and 37 other incidents (hooliganism, conflicts at polling stations, etc.). Most cases were reported in Chișinău, Dubăsari, Bălți and Orhei.

¹³² For the second round, the CEC ordered the same number of ballots to be printed as for the first-round, and on 1 November decided to print additional ballots for one Chișinău PEB where many students were expected to vote on the supplementary list. Voters who had opted for postal voting used ballots which, considering the eventuality of a run-off, had already been sent ahead of the first round and included all 11 registered candidates.

Cu excepția la două cazuri, observatorii MIOA au evaluat pozitiv procesul de votare în cele 846 din secții de votare observate, descriind procesul ca bine organizat, calm și eficient. Totuși, în 7% din secții de votare observate observatorii MIOA au raportat cazuri în care persoanele care nu erau membri BESV au dus contul alegătorilor care au votat și, de asemenea, au notat cazuri izolate de tensiuni sau intimidare în interiorul și în jurul secțiilor de votare (8 și 4 cazuri corespunzător).

Ca și în primul tur, majoritatea secțiilor de votare observate nu au fost amenajate potrivit pentru votarea persoanelor cu dizabilități. Cozi luni de alegători care așteptau să voteze au fost observate în fața 2% din secțiile de votare observate, iar în 2% din secții au fost observate de aglomerări înăuntru.

Femeile au prezidat 88% din BESV-urile observate și au constituit 89% din membrii acestora. Reprezentanții candidaților au fost prezenți în 93% din secțiile de votare observate; în 3 cazuri aceștia au fost observați interferând în activitatea BESV-ului. Observatorii naționali au fost prezenți în 42% din secții de votare observate, contribuind la transparența proceselor.

Sistemul de identificare a alegătorilor și cel de verificare electronică au fost eficiente în general, dar observatorii MIOA au raportat probleme cu funcționalitatea SIAS, îndeosebi probleme de conectivitate, în 1% din secțiile de votare observate. În 8% din secții de votare observate unul sau mai mulți alegători au fost respinși sau redirecționași către o altă secție de votare, în mare parte din motiv că ei nu erau pe lista alegătorilor în secția de votare la care s-au prezentat, sau nu au prezentat un act de identitate corespunzător.

Majoritatea alegătorilor și-au marcat buletinele de vot în secret; cu toate acestea aranjamentul în interiorul secțiilor de votare și poziționarea camerei video nu au asigurat secretul votului în 2% și, respectiv, 12% din secțiile de votare observate. Observatorii MIOA au raportat 14 cazuri în care alegătorii au făcut sau au încercat să facă poze cu buletinul marcat. În 3% din secțiile de votare observate, urnele de vot nu au fost sigilate corespunzător.

Deși observatorii MIOA au evaluat pozitiv 62 din cele 69 de proceduri de numărare a voturilor observate, în 7 cazuri procedura de numărare a fost evaluată cu aviz negativ, din cauza nerespectării procedurilor prescrise și a erorilor procedurale; observatorii MIOA au notat că în unele cazuri BESV-urile au grăbit procesul de numărare a voturilor în detrimentul exactității. Șapte BESV-uri nu au numărat semnăturile de pe lista alegătorilor, și încă 4 nu au păstrat în siguranță ștampilele de vot înainte de deschiderea urnelor. În peste o treime din proceduri de numărare observate, președintele BESV nu a arătat fiecare buletin de vot tuturor celor prezenți, reducând din transparența procesului. 14 BESV-uri nu au decis asupra validității buletinelor disputate prin vot așa cum cere legea. În 11 proceduri de numărare observate, BESV-urile au avut dificultăți în completarea protocolului de rezultate, 7 procese verbale nu au fost completate în prezența membrilor BESV, 14 procese verbale au fost semnate preliminar, și în 29 de cazuri procesele verbale nu au fost afișate, reducând din transparența proceselor.

Procedura de centralizarea rezultatelor de vot a fost observată în toate cele 36 de CEdC pentru votul din țară și în 33 din ele aceasta a fost evaluată pozitiv. În cazul celorlalte 3, CEdC au fost prea mici pentru a fi adecvate pentru primirea materialelor electorale de la BESV-uri, 4 CEdC au fost supraaglomerate și, în 5 CEdC nu toți au avut o vedere clară asupra procedurilor. Într-un DEC observatorilor MIOA le-a fost împiedicată observarea procesului de verificare a proceselor verbale cu rezultatele de vot, aparent din cauza spațiului aglomerat. În 10 CEdC nu toate procesele verbale au fost reconciliate. Într-un CEdC au fost raportate tensiuni. Deși observatorii naționali au fost prezenți în 29 din CEdC observate, reprezentanții candidaților au fost identificați doar în 3.

Observatorii MIOA au raportat că în marea majoritate a BESV-urilor observate, nu au fost depuse plângeri oficiale în ziua alegerilor. În același timp, în câteva BESV-uri, observatorii au notat că nu a fost menționat registrul oficial de plângeri/contestații, ceea ce potențial putea să limiteze oportunitățile alegătorilor să beneficieze de cale legală de remediere în ziua alegerilor. CEC a raportat două contestații cu privire la încălcarea tăcerii și transportului organizat pentru alegători, însă nu a anunțat deciziile în privința acestor cazuri. Poliția a raportat 225 incidente legate de alegeri, asupra cărora au fost pornite anchete.¹³³ O persoană a fost deținută și mai multe dosare de încălcări minore au fost pornite cu privire la coruperea activă și pasivă a alegătorilor.

XIV. EVOLUȚII POSTELECTORALE

Rezultatele preliminare publicate în noapte alegerilor de către CEC au fost compilate din datele primite electronic prin SIAS de la fiecare BESV. În baza proceselor verbale originale semnate de fiecare BESV, administrația electorală a centralizat apoi rezultatele eficient și termenii legali după fiecare tur.

Pentru alegerile prezidențiale rezultatele primului tur au fost publicate în data de 23 octombrie, împreună cu tabelul cu rezultatele sondajelor la nivel de secție de votare, precum și copii scanate ale tuturor proceselor verbale BESV.¹³⁴ În aceeași zi, CEC a constatat că niciunul din cei 11 candidați prezidențiali nu a obținut mai mult de 50% din voturi necesare pentru a garanta victoria din primul tur și că un al doilea tur va avea loc în data de 3 noiembrie între cei doi candidați, care au obținut cel mai mare număr de voturi: Maia Sandu, care a acumulat 42.49% și Alexandr Stoianoglo, care a obținut 25.95%.

Tabelele cu rezultatele la nivel de secție de votare publicate de către CEC au dezvăluit unele erori evidente, care nu au fost corectate; deși numărul de voturi atinse nu a fost semnificativ și nu ar fi putut afecta rezultatele generale, orice impact asupra acurateții rezultatului ar putea submina încrederea publicului în proces.¹³⁵

Pentru a spori exactitatea centralizării rezultatelor și pentru a consolida încrederea publicului în procesele electorale, Comisia Electorală Centrală ar trebui să elaboreze proceduri de corectare a erorilor în procesele verbale cu rezultate oriunde acestea ar fi identificate, chiar dacă rezultatul general nu ar fi fost afectat.

Pe 25 octombrie CEC a publicat procesul verbal cu numărul total de participanți și voturi exprimate pentru fiecare opțiune la referendum, și l-a trimis împreună cu raportul privind desfășurarea referendumului către Curtea Constituțională pentru validare.¹³⁶ În conformitate cu legea CEC a adoptat procesul verbal cu rezultate, dar nu a anunțat rezultatul referendumului.¹³⁷ Potrivit Art. 208(1) din Codul Electoral, decizia cu privire la un referendum republican urmează să fie considerată

¹³³ În raport sunt menționate *printre altele* 76 de încercări de a fotografia buletine de vot, din care 7 dosare de încălcări minore/contravenții au fost pornite; 30 de încălcări a tăcerii electorale; 26 de cazuri de cumpărare a alegătorilor; 24 de cazuri privind transportul organizat pentru alegători; și 9 încălcări a dreptului de vot.

¹³⁴ See the CEC [results protocol](#) and [precinct-level results](#) for the first-round of the presidential election.

¹³⁵ For example, the CEC informed the BIDDIO EOM that half of the difference between the signatures on the lists and the ballots found in the ballot boxes during the first-round of the presidential election was due to errors in entering protocol numbers. The total number of voters in the permanent voter lists also appears different for the first-round of the presidential election and the referendum, although the same lists were used, and absentee voter certificates were not issued separately for the two electoral processes.

¹³⁶ See the CEC [report on the conduct of the referendum](#).

¹³⁷ In determining the total number of voters in the voter lists, the CEC calculation did not exclude those voters included in the supplementary lists who were already registered in the main voter lists. The CEC announced that as the referendum turnout exceeded the minimum turnout requirement by a large margin, a more precise calculation was not necessary, pointing out that it would only have increased the turnout figure.

adoptată, dacă aceasta este susținută de majoritatea alegătorilor, care au participat în referendum. Pe pagina web oficială cu rezultatele preliminare CEC nu a făcut referință la numărul total de participanți, însă a afișat doar numărul total de voturi exprimate valide și numărul de voturi exprimate pentru fiecare din cele două opțiuni propuse la referendum.¹³⁸ La calcularea prezenței la referendum, CEC a determinat numărul alegătorilor care au participat la referendum în baza numărului de alegători care au primit buletinul de vot respectiv.¹³⁹ CEC a informa MIOA BIDDО că, deși numărul alegătorilor care au participat la referendum este egal cu numărul de buletine de vot identificate în urnele de vot, acesta a interpretat în baza altor prevederi din Codul Electoral că rezultatele referendumului trebuie să fie calculate mai degrabă în baza numărului de buletine de vot valide decât în baza numărului de buletine de vot exprimat.¹⁴⁰

În data de 31 octombrie, Curtea Constituțională a examinat procesul verbal privind rezultatele referendumului, precum și contestațiile relevante dar și solicitările de renumărare. În hotărârea sa Curtea a constatat că referendumul a fost considerat aprobat, interpretând legea astfel încât stabilirea rezultatelor s-a făcut în baza voturilor valide exprimate.¹⁴¹ Deși în hotărârea sa din 2019 privind rezultatele referendumului, Curtea Constituțională a constatat că anume numărul de voturi exprimate valide determină rezultatul referendumului,¹⁴² la validarea rezultatelor Curtea le-a prezentat drept procent de alegători care au participat la referendum.¹⁴³ Au fost două opinii divergente cu privire la numărul celor care au participat și nu la numărul buletinelor exprimate valid, care, în opiniile autorilor, ar rezulta în faptul că niciuna din opțiunile propuse la referendum nu ar fi obținut majoritatea necesară de voturi.¹⁴⁴

¹³⁸ The CEC [results protocol](#) for the referendum, as well as the table containing the [precinct-level results](#), indicate that 1,531,392 voters participated in the referendum; of these, 749,719 voted in favour of the referendum proposal and 739,155 voted against; 42,518 ballots were invalid. The CEC's [preliminary results webpage](#) displayed the number of 1,488,874 valid votes and indicated that 50.35 per cent of votes has been cast in favour of the 'yes' option.

¹³⁹ The CEC [results protocol](#) for the referendum indicated the voter turnout as 50.72 per cent, which equals to the number of voters included in the voter list and supplementary voter list (2,711,615 and 309,199, respectively) who received a ballot (1,532,264).

¹⁴⁰ Articles 79(2) and 81(10) of the Electoral Code, which state respectively: "The voter applies the stamp marked "voted" inside the circle of a single quadrangle of the ballot paper, which means that he/she voted for the corresponding electoral competitor or for one of the referendum options. The circles from other quadrangles must remain blank." and "The Precinct Electoral Bureau shall not include the invalid ballots in the total number of valid votes cast".

¹⁴¹ See Constitutional Court [decision No. 24](#) of 31 October 2024, section 2, paragraph 34 of the resolute part. Paragraph 34 states that "The decision is considered adopted through a republican referendum if the majority of the voters who participated in the referendum voted for it (Article 208 paragraph 1 of the Electoral Code). The Court notes that the number of votes of the citizens who participated in the referendum is calculated from the total number of valid votes cast (Article 81(10) of the Electoral Code)." Articles 83 and 85 of the Electoral Code determine the content of the protocols for tabulation of results and establish in the respective paragraphs (1)(d) "the number of voters who participated [in the election/referendum]" as a total number of valid and invalid ballots, and in the respective paragraphs (1)(h) "the total number of valid votes cast". The CEC protocol on referendum results (CEC [decision No. 3146](#) of 25 October 2024) follows this legally determined order of presentation: 1,531,392 voters participated in the referendum; of these, 749,719 voted in favour of the referendum proposal and 739,155 voted against (total 1,488,874 of valid votes cast), and 42,518 ballots were invalid.

¹⁴² See Constitutional Court decision No. 47d of 14 March, 2019 paragraph 34 where the Court notes that, "the result of the referendum depends on the cumulative fulfilment of two conditions: one relating to the minimum number of citizens who must participate in the referendum for it to be valid (the legal quorum for participation) and one relating to the number of votes validly cast, which determines the outcome of the referendum. These conditions are provided for by Article 181 and, respectively, by Article 178 paragraph (1) of the Electoral Code."

¹⁴³ In 2019, the Constitutional Court validated the results of the consultative republican referendum [tabulated by the CEC](#) as follows: "from the total number of 2,803,608 voters included in the voter lists, 1,144,261 voters participated in voting (39.79 percent), of which the question [1] [...] 744,529 voted 'yes' and 266,188 voted 'no'".

¹⁴⁴ See paragraphs 18 to 20 of the [dissenting opinion by Justice Vladimir Turcan](#), who opined that the results should be validated but with neither of the options considered approved; and paragraph 38 of [dissenting opinion by](#)

Ar trebui de luat în considerare revizuirea prevederilor Codului Electoral cu privire la desfășurarea unui referendum republican în vederea asigurării clarității și certitudini procedurale în stabilirea rezultatelor unui referendum și în adoptarea unei hotărâri privind referendum.

În data de 9 noiembrie CEC a anunțat că Doamna Sandu a fost aleasă cu 930,139 de voturi valide, și a transmis procesul verbal cu rezultatele alegerilor și raportul privind desfășurarea alegerilor prezidențiale la Curtea Constituțională pentru confirmarea rezultatelor și validarea mandatului.¹⁴⁵ De asemenea, CEC a publicat rezultatele alegerilor la nivel de secție de votare în același format ca și în primul tur.¹⁴⁶ În data de 28 noiembrie Curtea Constituțională a confirmat rezultatele alegerilor și a validat mandatul prezidențial.¹⁴⁷

Doamna Sandu și-a anunțat victoria imediat după miezul nopții pe 4 noiembrie; Domnul Stoianoglo a acceptat înfrângerea sa cu două zile mai târziu. În timp ce Domnul Stoianoglo a recunoscut rezultatele alegerilor PSRM, partidul care l-a nominalizat a anunțat că va contesta rezultatele alegerilor.¹⁴⁸ În discursul său post-electoral Doamna Sandu a făcut apel la cei ca nu au votat-o și a cerut unitate. În următoarele zile dumneai, de asemenea, a anunțat planurile de intensificare a reformei judiciare și inițiativelor anti-corupție. După eforturi de investigație depuse între cele două tururi, însoțite practic în fiecare zi de actualizări pentru public, organele de drept au oferit informații noi și limitate despre corupția electorală după 3 noiembrie.¹⁴⁹ În hotărârea sa pentru validarea rezultatelor alegerilor Curtea Constituțională a subliniat fenomenul de corupere a alegătorilor „la o scară fără precedent” și a recomandat ca autoritățile să revizuiască cadrul legislativ aplicat cu scopul de a asigura eficiența acestuia, dar a validat rezultatele confirmând că acestea nu au fost afectate de nicio încălcare în timpul procesului electoral sau a numărării de voturi.¹⁵⁰

XV. RECOMANDĂRI

Aceste recomandări, așa cum sunt cuprinse în text, sunt prezentate în vederea îmbunătățirii în continuare a proceselor de desfășurare a alegerilor în Republica Moldova și sprijinirii eforturilor de a le alinia pe deplin la angajamentele OSCE și la alte obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice. Aceste recomandări trebuie citite împreună cu recomandările BIDDО anterioare, care urmează încă să fie abordate.¹⁵¹ BIDDО este pregătit să asiste autoritățile Republicii Moldova

[Justice Serghei Turcan](#), who opined that the results of the referendum should not be validated due to the violation of the constitutional requirements for the approval quorum.

¹⁴⁵ CEC [report on the conduct of the presidential election](#) and CEC [results protocol](#) for the second round.

¹⁴⁶ See [precinct-level results](#) for the second round of the presidential election.

¹⁴⁷ See Constitutional Court [decision No. 25](#) of 28 November 2024.

¹⁴⁸ Among its post-election statements, PSRM [claimed](#) that Mr. Stoianoglo was the “true winner” of the election. On 8 November, the party held a [protest](#) in front of the CEC to express that it did not recognize the election results and [stated](#) that it would challenge them at the Constitutional Court. PSRM [similarly declared](#) Ms. Sandu to be the “president of the diaspora” and [called](#) on the international community to independently assess the results of the referendum. The respective complaints challenging the results were denied by the CEC, and by the judiciary upon appeal. On 28 November, the Constitutional Court rejected PSRM’s standing as a party to the proceedings that validated the results of the election.

¹⁴⁹ On 4 November, the National Anti-corruption Centre [announced](#) it had conducted 26 searches and documented 32 people involved with electoral corruption; on 8 November, it [stated](#) that it had issued roughly MDL 5 million (EUR 261,375) in fines. On 22 November, it [announced](#) that fines for passive electoral corruption had reached MDL 7 million (EUR 362,985). On 11 November, the Anti-corruption Prosecutor’s Office [announced](#) a guilty plea by a defendant who had facilitated the transport and distribution of money and gifts to people providing services for the Chance party via unaccounted and undeclared goods. In confirming the presidential election results, the Constitutional Court [noted](#) that 74 people are under investigation.

¹⁵⁰ See paragraphs 101, 104 and 113 of Constitutional Court [decision No. 25](#) of 28 November 2024.

¹⁵¹ According to paragraph 25 of the 1999 [OSCE Istanbul Document](#), OSCE participating States committed themselves “to follow up promptly the BIDDО’s election assessment and recommendations”. The follow-up of

pentru a îmbunătăți în continuare procesul electoral și pentru a aborda recomandările cuprinse în acest raport și în rapoartele anterioare.

A. RECOMANDĂRI PRIORITARE

1. După cum s-a recomandat anterior, autoritățile ar trebui să ia în considerare o revizuire cuprinzătoare a cadrului legislativ electoral pentru a aborda toate recomandările restante ale BIDDО și pentru a elimina lacune și incoerențe, inclusiv cele care provin în rezultatul introducerii celui de-al doilea tur de alegeri. Orice efort de reformă trebuie să fie făcut în mod oportun și în condițiile unui proces incluziv, consultativ și transparent.
2. Comisia Electorală Centrală ar trebui să fie asigurată cu resursele necesare pentru a-i asigura funcționarea corespunzătoare, inclusiv în perioadelor neelectorale.
3. Pentru a asigura desfășurarea alegerilor prin vot universal și egal în conformitate cu standardele internaționale, restricțiile la exercitarea dreptul de vot pe motiv de dizabilități intelectuale sau psihosociale ar trebui să fie eliminate.
4. Provisions on preventing the misuse of administrative resources, including on enforcing the separation of official functions and party or campaign activity of public dignitaries, ensuring neutrality of the civil service and safeguarding public-sector employees from any undue influence, should be more clearly provided in the law and properly enforced.
5. State authorities, civil society, political parties, and media could further enhance their proactive initiatives to address illicit activities that influence voters' behaviour, such as implementing long-term and systematic civic education efforts and strengthening capacity, co-ordination, and co-operation among those responsible for combatting vote-buying and illicit campaign finance.
6. To ensure comprehensive and efficient campaign finance oversight, the Central Election Commission's capacity could be strengthened, including for field monitoring and monitoring online campaigning.
7. A comprehensive audit of the State Voter Register should be undertaken to ensure its accuracy, including through inter-institutional co-operation. The authorities could continue to improve mechanisms for removing records of deceased people from the voter register.
8. The legal framework regulating referendums should be reviewed to bring it in line with international good practice, including the provision of objective and balanced information on the referendum options. The legislation should allow for a wider group of stakeholders to participate in the referendum campaign, regulate the involvement of public servants in referendum campaigning, and provide for equal campaign opportunities for the supporters and opponents of the referendum.

prior recommendations is assessed by BIDDО as follows: recommendations 2, 4, 10, 13, 18 and 20 from the [final report on the 2020 presidential election](#), recommendations 12, 13 and 18 from the [final report on the 2021 parliamentary elections](#), and recommendation 12 from the [final report on the 2023 local elections](#) are fully implemented. Recommendations 1, 9, 14–16 and 21 from the 2020 final report, recommendations 1, 2, 5, 7, 19–21 of the 2021 final report, and recommendations 10, 13 and 14 from the 2023 final report are mostly implemented. Recommendations 3, 5, 6 - 8, 11, 17, 22–24 from the 2020 final report, recommendations 3, 8, 9, 11, 14, 15, 22 and 23 of the 2021 final report, and recommendations 2, 5, 6, 16, 17, 19, 24, 26, 29 and 30 from the 2023 final report are partially implemented. See also the [BIDDО Electoral Recommendations Database](#).

9. To provide an effective mechanism for challenging election results, the legal framework should clearly specify the basis and procedure for contesting nationwide results and the evidence required to accompany such complaints. Voters should be ensured, in law and in practice, the opportunity to appeal results before a court, at a minimum where a reasonable quorum of voters files the appeal.
10. The legislation should provide for clear safeguards for the genuine independence of the Audiovisual Council as well as the management and supervisory structures of the public broadcaster and should remove the possibility of political control.

B. ALTE RECOMANDĂRI

ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

11. The higher education requirement for the right to stand for president should be abolished, and the length of the residency requirement should be reconsidered, in line with international standards. The procedure for testing language proficiency should be regulated.
12. Consideration could be given to amending the legal framework to establish clear criteria for determining independent candidate status.

CAMPANIA ELECTORALĂ

13. In order to ensure equal campaign conditions for all candidates, the legal framework should be amended to ensure candidate registration is concluded before the start of the campaign, including the relevant dispute resolution process, and that candidates are able to meet campaign finance requirements prior to the start of the campaign.
14. Competent authorities should develop and implement effective mechanisms for monitoring online campaigning, including systematic engagement with social media platforms to counter all forms of manipulative content that can undermine public confidence in the electoral process, co-ordinated inauthentic behaviour, and inflammatory and discriminatory rhetoric.

FINANȚAREA CAMPANIEI

15. To ensure instances of illicit financing are promptly and effectively addressed, the authorities should conduct a review of the relevant legislation and procedures to ensure any gaps that inhibited the handling of cases from the 2024 election and referendum are addressed and the legal framework is enhanced to fully address the sources and means of illicit financing.
16. Consideration could be given to harmonizing and further developing the campaign finance framework to ensure its clarity and predictability, particularly in the regulation of financial controls and audits.

MASS-MEDIA

17. To increase transparency, the disclosure requirements for media ownership could be extended to online and print media outlets.
18. Authorities should condemn attacks against journalists and the use of language by contestants that may encourage them, and swiftly investigate threats against journalists, including those made online.

19. In order to uphold the principle of media freedom during an election period, the media regulatory framework should be reviewed to grant greater editorial independence in covering the election campaign, in combination with sanctions if impartiality rules are violated.

RECLAMAȚII ȘI CONTESTAȚII

20. In line with good practice, the legal framework should be reviewed to provide for partial and full invalidation of results and timely recounts at different levels.
21. To ensure effective election dispute resolution, election and judicial authorities should refrain from an overly formalistic approach to complaint admissibility and ensure substantive consideration of complaints. Authorities should proactively address allegations of the misuse of administrative resources and office in the election.

ZIUA ALEGERILOR

22. To ensure the equal participation of persons with disabilities, further efforts are needed from the authorities to facilitate independent access to polling stations for voters with reduced mobility.
23. To ensure the secrecy of the vote, further efforts should be made to allocate adequate premises for polling stations which would allow for better positioning of voting booths. Any use of video cameras in polling stations should ensure that the secrecy of the vote is protected.
24. To ensure efficient, accurate and transparent counting and tabulation processes, further efforts are needed to increase the capacity of PEBs to follow procedures and to allocate adequate DEC premises.
25. To improve the accuracy of result tabulation and to strengthen public trust in electoral processes, the Central Election Commission should consider elaborating procedures to correct errors in results protocols wherever they are detected, even if the overall result is not affected.
26. Ar trebui de luat în considerare revizuirea prevederilor Codului Electoral cu privire la desfășurarea unui referendum republican în vederea asigurării clarității și certitudini procedurale în stabilirea rezultatelor unui referendum și în adoptarea unei hotărâri privind referendum.

ANEXA I: REZULTATELE ALEGERILOR

	Alegeri prezidențiale, prima rundă	Referendum	Alegeri prezidențiale, a doua rundă
Numărul de alegători incluși în listele electorale	2,710,856	2,711,615	2,709,867
Numărul de alegători incluși în listele suplimentare	312,650	309,199	423,820
Numărul de alegători, care au primit buletinele de vot	1,564,758	1,532,264	1,701,333
Numărul de alegători care au votat	1,564,495	1,531,392	1,701,284
Numărul de buletine de vot nevalabile	18,464	42,518	20,715
Numărul total de voturi valabile	1,546,031	1,488,874	1,680,569

Alegerile prezidențiale

	Prima rundă		A doua rundă	
Candidatul/-a	Numărul de voturi	Procente	Numărul de voturi	Procente
Alexandr Stoianoglo	401, 215	25.95	750,430	44.65
Maia Sandu	656,852	42.49	930,139	55.35
Renato Usatii	213,169	13.79		
Vasile Tarlev	49,316	3.19		
Irina Vlah	83,193	5.38		
Ion Chicu	31,797	2.06		
Andrei Năstase	9,946	0.64		
Țicu Octavian	14, 326	0.93		
Victoria Furtună	68,778	4.45		
Tudor Ulianoschi	7,995	0.52		
Natalia Morari	9,444	0.61		

Referendum

Referendum Option	Numărul de voturi
Da	749,719
Nu	739,155

Sursa: [CEC website](#)

ANEXA II: LISTA OBSERVATORILOR DIN CADRUL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE A ALEGERILOR

Adunarea parlamentară a OSCE

Lucie	Potůčková	Coordonator special, Șef al Delegației (în turul doi)	Republica Cehă
Johan	Büser	Șef al Delegației (în primul tur)	Suedia
Harald	Troch	Membru parlamentar (MP)	Austria
Hubert	Fuchs	MP	Austria
Wolfgang	Gerstl	MP	Austria
Werner	Somers	MP	Belgia
Stephane	Lasseaux	MP	Belgia
Sandra	Krpan	MP	Croația
Olgica	Tolić	Personalul Delegației	Croația
Mihael	Zmajlović	MP	Croația
Kyriakos	Kyriakou Hadjiyianni	MP	Cipru
Kersti	Sarapuu	MP	Estonia
Heljo	Pikhof	MP	Estonia
Petri	Huru	MP	Finlanda
Loïc	Poulain	Secretariatul AP OSCE	Franța
Anna	Pic	MP	Franța
Gisèle	Jourda	MP	Franța
Jean-Luc	Blouet	Personalul Delegației	Franța
Thomas	Röwekamp	MP	Germania
Malte	Kaufmann	MP	Germania
Dora Zoe	Gaspar	Secretariatul AP OSCE	Ungaria
Fabrizio	Comba	MP	Italia
Anna	Bilotti	MP	Italia
Giuseppe	Trezza	Personalul Delegației	Italia
Sagyndyk	Lukpanov	MP	Kazahstan
Anastasiya	Griadasova	Secretariatul AP OSCE	Kirgizstan
Lauris	Lizbovskis	MP	Letonia
Kaspars	Svilans	Personalul Delegației	Letonia
Rian	Vogels	MP	Țările de Jos
Robert	van Gasteren	MP	Țările de Jos
Jeannette	Mak	Personalul Delegației	Țările de Jos
Jonathan	Demner	Personalul Delegației	Suedia
Arin	Karapet	MP	Suedia
Jessica	Rodén	MP	Suedia
Lars	Isaksson	MP	Suedia
Ulrik	Nilsson	MP	Suedia
Yusuf	Aydin	MP	Suedia
Simona	De Ciutiis	Personalul Delegației	Suedia
Victoria	Tiblom	MP	Suedia
Selami	Altinok	MP	Turcia
Ali	Öztunç	MP	Turcia
Kamil	Uçar	Personalul Delegației	Turcia
Iryna	Sabashuk	Secretariatul AP OSCE	Ucraina
Nathaniel	Parry	Secretariatul PA OSCE	Statele Unite ale Americii

Adunarea parlamentară a Consiliului Europei

Petra	Bayr	Șefa Delegației (în primul tur)	Austria
Jone	Blikra	Șeful Delegației (în al doilea tur)	Norvegia
Stefan	Schennach	Membru parlamentar (MP)	Austria
Constantinos	Efstathiou	MP	Cipru
Veronika	Bilkova	Comisia de la Veneția	Republica Cehă
Sascha	Faxe	MP	Danemarca
Ivi-Triin	Odrats	Secretariatul APCE	Estonia
Petri	Honkonen	MP	Finlanda
Carine	Roller Kaufman	Secretariatul APC	Franța
Harald	Weyel	MP	Germania
Marianna	Ntalla	Staff	Grecia
Sharon	Lowe	Secretariatul APC	Irlanda
Valentina	Grippio	MP	Italia
Zanda	Kalniņa-Lukaševica	MP	Letonia
Chris	Said	MP	Malta
Jan Filip	Libicki	MP	Polonia
Pawel	Skalik	Însoțitor	Polonia
Cristian-Augustin	Niculescu-Țâgârlaș	MP	România
Bogdan	Torcătoriu	Secretariatul APC	România
Corneliu-Mugurel	Cozmanciuc	MP	România
Laura	Castel	MP	Spania
Pablo	Hispan	MP	Spania
Belén	Hoyo	MP	Spania
Adrià	Rodríguez-Pérez	Comisia de la Veneția	Spania
José María	Sánchez García	MP	Spania
Pierre-Alain	Fridez	MP	Elveția
Pierre	Garrone	Comisia de la Veneția	Elveția
Oleksii	Goncharenko	MP	Ucraina
Yuliia	Ovchynnykova	MP	Ucraina
Andrew	Percy	MP	Marea Britanie

Parlamentul European

Michael	Gahler	Șeful Delegației (în primul tur), parlamentar european	Germania
Marta	Temido	Șefa Delegației (în al doilea tur), parlamentară europeană	Portugalia
Helmut	Brandstätter	Parlamentar european	Austria
Martina	Hesse	Consilier politic, Parlamentul European	Belgia
Vanessa	Cuevas Herman	Secretariatul PE	Belgia
Vesselina	Veleva	Secretariatul PE	Bulgaria
Marina	Graser Lasic	Secretariatul PE	Croația
Pierre-Romain	Thionnet	Membrul Parlamentului European	Franța
Julia	Wanninger	Consilier politic, Parlamentul European	Germania
Tobias	Cremer	Membrul Parlamentului European	Germania
Raffaele	Luise	Secretariatul PE	Italia
Thijs	Reuten	Membrul Parlamentului European	Țările de Jos
Robert	Golanski	Consilier politic, Parlamentul European	Polonia

Tobiasz	Bochenski	Membrul Parlamentului European	Polonia
Michał	Wawrykiewicz	Membrul Parlamentului European	Polonia
Paul-Ionel	Ivan	Consilier politic, Parlamentul European	România
Dan	Barna	Membrul Parlamentului European	România
Stina	Sandgren	Secretariatul PE	Suedia

Observatorii MOA BIDDO pe termen scurt

Birgit	Bichler	Austria
Peter	Hazdra	Austria
Andrea	Weiss	Austria
Lina	Achour	Belgia
Bernard	Leloup	Belgia
Carine	Petit	Belgia
Niko	Vervoort	Belgia
Dijana	Tabori Dorović	Bosnia și Herțegovina
Emilio	Angeles	Canada
Allan	Dale	Canada
Barbara	Hodgson	Canada
Delshani	Peiris	Canada
Nicole	Penney	Canada
Peter	Reimer	Canada
Eric	Velestuk	Canada
Hillarie	Zimmermann	Canada
Jana	Bedanova	Republica Cehă
Marcel	Bednar	Republica Cehă
Jakub	Drmola	Republica Cehă
Petra	Houšková	Republica Cehă
Adam	Hradilek	Republica Cehă
Zdenka	Kerlicka	Republica Cehă
Miroslav	Kvasnak	Republica Cehă
Pavel	Moravcik	Republica Cehă
Jan	Najman	Republica Cehă
Josef	Pánek	Republica Cehă
Jana	Planavova	Republica Cehă
Robert	Stojanov	Republica Cehă
Zaneta	Vencourova	Republica Cehă
Jan	Vesely	Republica Cehă
Veronika	Vichova	Republica Cehă
Kirsten	Andersen	Danemarca
Kim	Johnsen	Danemarca
Peter	Larsen	Danemarca
Lisbeth	Pilegaard Hansen	Danemarca
Mette	Selchau	Danemarca
Ivar Herlev	Soerensen	Danemarca
Kadi	Viik	Estonia
Maija	Dahlgren	Finlanda
Mikko	Patokallio	Finlanda
Lucie	Adamski	Franța

Marek	Bazin	Franța
Benoit	Bouyssou	Franța
Théo	Bruyère-Isnard	Franța
Didier	Canesse	Franța
Emmanuelle	Cerf	Franța
Benedicte	Contamin	Franța
Pompeo	Coppola	Franța
Emmanuel	Dreyfus	Franța
Laura	Gallet	Franța
Nikola	Guljevatej	Franța
Olivier	Huyghe	Franța
Catherine	Iffly	Franța
Diane	Jeremic	Franța
Alexandre	Joao	Franța
Gabrielle Louise	Jouve	Franța
Cécile		
Zsuzsanna	Nagy	Franța
Maxence	Peniguet	Franța
Juliette	Roussel	Franța
Laurence	Wilson	Franța
Dr. Gunda	Amat Amoros	Germania
Helmut	Brocke	Germania
Zaza	Bzishvili	Germania
Ingeborg	Chyla	Germania
Julian	Dirnecker	Germania
Thomas	Doehne	Germania
Gerda Elisabeth	Dopheide	Germania
Claudia	Dr. Schulze	Germania
Claudia	Dr. Vollmer	Germania
Marie-Donata	Dr. von Sigsfeld	Germania
Christoph	Freiherr von Feilitzsch	Germania
Alina	Gilitschenski	Germania
Helmut	Goeser	Germania
Heiko	Gothé	Germania
Germain	Groll	Germania
Simon	Haux	Germania
Anica	Heinlein	Germania
Daniel	Kempken	Germania
Tim	Kiefer	Germania
Christian Georg	Knust	Germania
Wolfgang	Lichter	Germania
Dietrich	Lingenthal	Germania
Angelika	Maier	Germania
Angelika	Mattke	Germania
Anja	Mihr	Germania
Jakob	Preuss	Germania
Barbara	Rohmann	Germania
Heinrich	Rosendahl	Germania

Karin	Ruf	Germania
Hannes	Schladebach	Germania
Marlene	Sieck	Germania
Marc	Smith	Germania
Arnim	Stauth	Germania
Natalie	Troeller	Germania
Barbara Henriette	Wägerle	Germania
Jürgen	Wayand	Germania
Erik	Baktai	Ungaria
Alexandra	Dobolyi	Ungaria
Thordur	Oskarsson	Islanda
Gunnar	Sveinsson	Islanda
Bjarki	Thorsson	Islanda
Michael	Doyle	Irlanda
Brian	Fagan	Irlanda
Sarah	McGuckin	Irlanda
Jacqueline	Monahan	Irlanda
Alison	Moore	Irlanda
Andrea	Cellino	Italia
Rocco Giovanni	Dibiase	Italia
Alessandra	Falcinella	Italia
Giulia	Pilia	Italia
Damegul	Kabiyeva	Kazahstan
Aleksandrs	Mironovs	Letonia
Vita	Zivtina	Letonia
Salomeja	Sapranauskaite	Lituania
Maarten	Horeman	Țările de Jos
Timoteüs	Langemeijer	Țările de Jos
Marije	Mellegers	Țările de Jos
Hendrika	Willems	Țările de Jos
Trond	Botnen	Norvegia
Fatima	Haugstveit	Norvegia
Øystein	Moen	Norvegia
Stine	Münter	Norvegia
Guro	Nilsen	Norvegia
Stina	Reksten	Norvegia
Elisabeth	Salvesen	Norvegia
Adam	Bedkowski	Polonia
Tomasz	Bladyniec	Polonia
Tomasz	Filipiak	Polonia
Magdalena	Golonka	Polonia
Jakub	Herold	Polonia
Bernard	Hulewicz-Wagner	Polonia
Krzysztof	Kolanowski	Polonia
Kaja	Krawczyk	Polonia
Veranika	Laputska	Polonia
Grzegorz	Lewocki	Polonia
Marek	Marszałek	Polonia

Mateusz	Marszałek	Polonia
Marek	Matusiak	Polonia
Maria	Muzarowska	Polonia
Mateusz	Pachura	Polonia
Anna	Pogwizd	Polonia
Alan	Rynio	Polonia
Aleksander	Warwarski	Polonia
Krzysztof	Westfal	Polonia
Agata	Wierzbowska-Miazga	Polonia
Eduard	Zholud	Polonia
Miguel	Vieira Flores	Portugalia
Mihai	Bădescu	România
Simona	Barbulescu	România
Nicolae-Aurelian	Rugina	România
Ioana	Stoica	România
Maksim	Ananin	Federația Rusă
Mariia	Bashkirova	Federația Rusă
Anna	Chirkova	Federația Rusă
Dmitrii	Danilov	Federația Rusă
Ivan	Dotsenko	Federația Rusă
Maksim	Eremin	Federația Rusă
Oleg	Frantsev	Federația Rusă
Aleksandr	Fursov	Federația Rusă
Igor	Gladkikh	Federația Rusă
Elena	Gorshkova	Federația Rusă
Dmitry	Groshev	Federația Rusă
Dmitrii	Iakimets	Federația Rusă
Viktor	Iashenin	Federația Rusă
Alexander	Ignatov	Federația Rusă
Nataliia	Kabanova	Federația Rusă
Mariia	Kalinovskaia	Federația Rusă
Aleksei	Koshelev	Federația Rusă
Vasily	Kozhenkov	Federația Rusă
Aleksei	Krasnoshtanov	Federația Rusă
Anton	Kurakov	Federația Rusă
Marina	Liukmanova	Federația Rusă
Evgeny	Loginov	Federația Rusă
Konstantin	Lutsenko	Federația Rusă
Dmitrii	Makarov	Federația Rusă
Ruben	Malayan	Federația Rusă
Anastasiia	Milovanova	Federația Rusă
Mariia	Molodtsova	Federația Rusă
Anton	Perov	Federația Rusă
Sergei	Popkov	Federația Rusă
Anton	Postigov	Federația Rusă
Iaroslav	Starkov	Federația Rusă
Inna	Tarysheva	Federația Rusă
Andrei	Uraksin	Federația Rusă

Alexander	Vladychenko	Federația Rusă
Ivan	Zavorin	Federația Rusă
Alim	Zhamanov	Federația Rusă
Miroslav	Aschengeschvantner	Slovacia
Michal	Kortiš	Slovacia
Olga	Arjona Mendoza	Spania
Mónica María	Arnaiz Hernanz	Spania
Javier	Burgos Calviño	Spania
Ana	Criado Inchauspe	Spania
Borja	de la Madrid Masi	Spania
Sandra	Gutierrez Hernandez	Spania
Isabel	Menchon Lopez	Spania
Åsa	Aguayo Åkesson	Suedia
Maria Helena	Bjuremalm	Suedia
Linda	Borgheden	Suedia
Fallckolm	Cuenca-Zlatew	Suedia
Anna	Enarsson	Suedia
Lena	Hansson	Suedia
Hanna	Högberg	Suedia
Jenny	Lindquist	Suedia
Kajsa	Ljungberg	Suedia
Mårten	Löfberg	Suedia
Ulla	Norman	Suedia
Kajsa	Norman	Suedia
Erik	Persson	Suedia
Erik Magnus Ingemar	Persson	Suedia
Mattias Gregor	Ridung	Suedia
Mia	Rimby	Suedia
Hans	Uggla	Suedia
Michele	Calastri	Elveția
Daniele	D'Esposito	Elveția
Laura	Derighetti	Elveția
Judith	Fiss	Elveția
Gabriela	Fuchs	Elveția
Roman	Magri	Elveția
Hans-Peter	Portmann	Elveția
Alexandra	von Arx	Elveția
Anina	Weber	Elveția
Yevhenii	Tsymbaliuk	Ucraina
Majid	Ahmad	Marea Britanie
Janet	Bamisaye	Marea Britanie
Mary	Brooksbank	Marea Britanie
Terence	Duffy	Marea Britanie
Catherine	Dunmore	Marea Britanie
Fredrick	Fawn	Marea Britanie
James	Ford	Marea Britanie
Yolanda	Foster	Marea Britanie
Ashley	Griffiths	Marea Britanie

Dally	Hakem	Marea Britanie
John	Hayward	Marea Britanie
Peter	Hurrell	Marea Britanie
Adrian	Ianson	Marea Britanie
Katherine	Igras	Marea Britanie
Vijay	Krishnarayan	Marea Britanie
Susanna	Latta	Marea Britanie
Anthony	Lee	Marea Britanie
Robert	Mangham	Marea Britanie
Anttoni	Numminen	Marea Britanie
Aleksandra	Pajevic	Marea Britanie
Peter	Palmer	Marea Britanie
Claire	Porter	Marea Britanie
Michael	Roberts	Marea Britanie
James	Sayer	Marea Britanie
Peter	Shutak	Marea Britanie
David	Taylor	Marea Britanie
Marc	Tilley	Marea Britanie
Theo	Tindall	Marea Britanie
Tom	Verelst-Way	Marea Britanie
Mark	Waller	Marea Britanie
David	Ballard	Statele Unite ale Americii
Hilary	Bown	Statele Unite ale Americii
Samuel	Burgess	Statele Unite ale Americii
John	Cavanaugh	Statele Unite ale Americii
Kevin	Deegan-Krause	Statele Unite ale Americii
Alexander	Devetzidiz	Statele Unite ale Americii
Miles	Dudley	Statele Unite ale Americii
Naida	Filipovic	Statele Unite ale Americii
Susan	Fink	Statele Unite ale Americii
Anzhela	Greene	Statele Unite ale Americii
William	Huennekens	Statele Unite ale Americii
Mary	Judy	Statele Unite ale Americii
Kira	Kay	Statele Unite ale Americii
Walter	Kleponis	Statele Unite ale Americii
Marceza	Kotoni	Statele Unite ale Americii
Ronald	Kravette	Statele Unite ale Americii
Olena	Lennon	Statele Unite ale Americii
Meghan	McCormack	Statele Unite ale Americii
Gerald	McDonough	Statele Unite ale Americii
Jillian	Mulloy	Statele Unite ale Americii
Ilia	Nuzov	Statele Unite ale Americii
Harold	Otto	Statele Unite ale Americii
Marina	Paz	Statele Unite ale Americii
Nadia	Paz-Campbell	Statele Unite ale Americii
Ruth	Pojman	Statele Unite ale Americii
Bernadette	Roberts	Statele Unite ale Americii
Steven	Shapiro	Statele Unite ale Americii

Richard	Shieldhouse	Statele Unite ale Americii
Mary	Stegmaier	Statele Unite ale Americii
Logan	Trombley	Statele Unite ale Americii
Cara	Vetsch	Statele Unite ale Americii
Wilson	von Kessler	Statele Unite ale Americii
Annisa	Wanat	Statele Unite ale Americii
Haley	Zehrun	Statele Unite ale Americii
Kudratilla	Lutfullaev	Uzbekistan

Observatori MOA BIDD pe termen lung

Kirsten	Saxinger	Austria
Elchin	Musayev	Azerbaidjan
Omid	Aeineh Chi	Canada
Natalie	Wilson	Canada
Thomas	Frank	Danemarca
Eeva	Suhonen	Finlanda
Gael	Dupont-Ferrier	Franța
Alexandra	Lepeltier	Franța
Stefan	Lesjak	Germania
Kirsten	Müller	Germania
Nicholas George	Yiannias	Grecia
Geraldine	Power	Irlanda
Cristiano	Barale	Italia
Monica	Reintjes	Țările de Jos
Alida	Boye	Norvegia
Anne Christine	Kroepelien	Norvegia
Jan	Gebert	Polonia
Dmitrii	Maltsev	Federația Rusă
Andrey	Ostvald	Federația Rusă
Dejan	Dejanović	Serbia
Ewa	Jacobsson	Suedia
Mario	Barfus	Elveția
Diana	Ferrari	Elveția
Alexander	Anderson	Marea Britanie
Melanie	Leathers	Marea Britanie
Anslem	Gentle	Statele Unite ale Americii
Jenny	Sowry	Statele Unite ale Americii

Echipa de bază a MOA BIDD

Urszula	Gacek	Polonia	Șefa Misiunii
Günel	Isakova	Azerbaidjan	
Yelena	Kovalyova	Belarus	
Mišo	Imamović	Bosnia și Herțegovina	
Igor	Bulić	Croația	
Kerstin	Dokter	Germania	
Stefan	Krause	Germania	
Sanita	Jemberga	Letonia	
Max	Bader	Țările de Jos	
Katarzyna	Janki-Kowalczyk	Polonia	
Katarzyna	Witt	Polonia	

Maria	Krause	România
Mikaela	Järnbert	Suedia
Iryna	Khanenko	Ucraina
Paul	O'Grady	Marea Britanie
Cara	Stern	Statele Unite ale Americii

DESPRE BIDDO

Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO) este principala instituție a OSCE care oferă asistență statelor participante „pentru a asigura respectarea deplină a drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, pentru a respecta statul de drept, pentru a promova principiile democrației și (...) pentru a construi, consolida și proteja instituțiile democratice, precum și a promova toleranța în societate” (Documentul Summit-ului de la Helsinki din 1992). Aceasta este menționată ca dimensiune umană a OSCE.

BIDDO, cu sediul în Varșovia (Polonia) a fost creat în calitate de Birou pentru Alegeri Libere la Summit-ului de la Paris din 1990 și și-a început activitatea în mai 1991. Un an mai târziu, numele Biroului a fost modificat pentru a reflecta un mandat extins care să includă drepturile omului și democratizarea. În prezent aici activează peste 150 de angajați.

BIDDO este agenția principală din Europa în domeniul **observării alegerilor**. În fiecare an, Biroul coordonează și organizează detașarea a mii de observatori pentru a evalua, dacă alegerile în regiunea OSCE se desfășoară în conformitate cu angajamentele OSCE și alte obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice, dar și în conformitate cu legislația națională. Metodologia sa unică oferă o analiză profundă a procesului electoral în întregime. Prin intermediul proiectelor de asistență, BIDDO ajută statele participante să-și îmbunătățească cadrul electoral.

Activitățile de **democratizare** desfășurate de Birou includ: statul de drept, sprijin legislativ, guvernare democratică, migrația și libertatea de circulație și egalitatea de gen. Anual BIDDO implementează un șir de programe specific de asistență, urmărind să dezvolte structuri democratice.

BIDDO, de asemenea, oferă asistență statelor participante în îndeplinirea obligațiilor acestora de promovare și protecție a **drepturilor și libertăților fundamentale ale omului** în conformitate cu angajamentele OSCE pe dimensiunea umană. Aceasta se realizează prin relații de conlucrare cu o varietate de parteneri pentru a încuraja colaborare, a consolida capacități și a oferi expertiză în domenii tematice, inclusiv drepturile omului în lupta împotriva terorismului, sporirea protecției drepturilor persoanelor traficate, educație și instruire despre drepturile omului, monitorizare și raportare privind drepturile omului, drepturile femeilor și securitate.

În ceea ce ține de **toleranță** și **nediscriminare**, BIDDO oferă sprijin statelor participante în consolidarea răspunsului acestora la crime bazate pe ură și incidente de rasism, xenofobie, anti-semitism și alte forme de intoleranță. Activitățile BIDDO care se referă la toleranță și nediscriminare se axează pe următoarele domenii: legislație; instruire privind implementarea legislației; monitorizare, raportare și urmărire a răspunsurilor la crime și incidente motivate de ură; dar și activități educaționale menite să promoveze toleranță, respect și înțelegere reciprocă.

BIDDO oferă consultanță Statelor participante cu privire la politicile lor privind **romii** și **sinti**. Acesta promovează consolidarea capacităților și crearea de rețele în rândul comunității rome și sinti, și încurajează participarea reprezentanților romi și sinti în organele de elaborare a politicilor.

Toate activitățile BIDDO se desfășoară în strânsa coordonare și cooperare cu statele membre ale OSCE, instituțiile OSCE și operațiunile din teren, precum și cu alte organizații internaționale.

Mai multe informații pot fi găsite pe pagina web a BIDDO (www.osce.org/BIDDO).